

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

GRETA BUGANAUSKAITĖ

Viešosios teisės studijų programa

Ištęstinės studijos

**PRIVERTIMO LYTIŠKAI SANTYKIAUTI NORMOS SANTYKIS SU
IŠŽAGINIMU IR SEKSUALINIŲ PRIEVARTAVIMU BEI JŲ ATRIBOJIMAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

Prof. dr. Justinas Sigitas Pečkaitis

Vilnius, 2015

TURINYS:

ĮVADAS.....	3
1. Seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas kaip įstatymo saugoma vertybė	7
1.1. Žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas kaip absoliuti žmogaus teisė	11
1.2. Nusikaltimų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui teisinio reglamentavimo raida	13
2. Privertimo lytiškai santykiauti normos santykis su išžaginimu ir seksualiniu prievartavimu.....	16
2.1. Privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normų sutampančių sudėties požymių analizė	17
2.1.1. Tyčinė kaltės forma išžaginimo, privertimo lytiškai santykiauti ir seksualinio prievartavimo sudėtyse	20
2.1.2. Nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamybė privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtyse	23
2.1.3. Juridinio asmens atsakomybė privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtyse.....	27
2.2. Privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo skiriančių požymių analizė.....	31
2.2.1. Grasinimų išreiškimo momentas ir fizinio smurto panaudojimas privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtyse.....	34
2.2.2. Pasinaudojimas asmens priklausomumu privertimo lytiškai santykiauti sudėtyje ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas.....	39
2.2.3. Vertimas - kaip veikia ir privertimas – kaip padariniai privertimo lytiškai santykiauti sudėtyje ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas	41
3. Išžaginimo, seksualinio prievartavimo ir privertimo lytiškai santykiauti kvalifikavimo problemos	42
3.1. Bejėgiškos būklės ir priklausomumo požymių konkurencija esant idealiai nusikalstamų veikų sutapčiai.....	44
3.2. Esminių nukentėjusiojo pasipriešinimą įveikusių, valios palaužimo elementų identifikavimas privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtyse.....	50
3.3. Prievartinių lytinių santykių, nesant aktyvaus nukentėjusiojo pasipriešinimo bei ankstesnių lytinių paslaugų teikimo už pinigus teisinio kvalifikavimo problemos	54
IŠVADOS	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	62
SANTRAUKA	67
SUMMARY	68

IVADAS

Bendroji temos charakteristika ir jos aktualumas. Prievarta, kaip fenomenas, lydi visą žmonijos istoriją. Jau gilioje senovėje seksualinė prievarta buvo įprastas reiškinys. Jos suvokimas ir vertinimas skyrėsi priklausomai nuo esamos epochos ir joje vyraujančios kultūros, moralės normų bei socialinės ir ekonominės sanklodos. Ypatingai didelę fizinę ir moralinę žalą darantys, žeidžiantys žmogaus teises bei žmogiškąjį orumą prievartos atvejai – tai prievartiniai veiksmai susiję su asmens seksualinio apsisprendimo laisve ir neliečiamumu, tai yra kai asmuo yra verčiamas prieš savo valią atlikti seksualinio pobūdžio veiksmus tenkinant kito asmens seksualinius poreikius. Prievartiniai seksualiniai veiksmai trumpai vadinami lytiniais nusikaltimais. Šie nusikaltimai pažeidžia svarbiausias konstitucines žmogaus teises – teisę į laisvę, neliečiamumą, garbę ir orumą.¹

2003 m. įsigaliojęs naujasis Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas (toliau – LR BK) apibrėžia, uždraudžia ir numato baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus bei baudžiamuosius nusižengimus žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, tačiau kėsinimasis į šias vertybes buvo ir vis dar yra paplitęs reiškinys. Pagal Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktus statistinius duomenis nuo 2004 metų iki 2013 metų buvo užregistruotas net 2001 (du tūkstančiai vienas) išžaginimo atvejis (su pasikėsinimais).² Reikia pripažinti, kad šis, per dešimtį metų užregistruotas nusikalstamų veikų skaičius yra tikrai nemenkas. Vidutiniškai kasmet buvo užregistruota net 200 (du šimtai) lytinės prievartos atvejų. Be kita ko, svarbu paminėti, kad ši nusikalstamumo statistika neatspindi tikrosios situacijos, nes ne visi faktiškai padaryti lytiniai nusikaltimai patenka į šią statistiką. Kitaip tariant, nusikaltimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui yra latentiški nusikaltimai – tokie, kurie faktiškai padaryti, tačiau nepatekė į apskaitą, ar neužregistruoti arba neatskleisti nusikalstamų veikų visumos raiškos procesai.³ Taip yra todėl, kad prievartą patyręs nukentėjęs asmuo ne visada kreipiasi pagalbos dėl daugelio priežasčių – abejonių, kad policija sugebės sulaikyti įtariamąjį, baimės dėl galimos policijos pareigūnų apatijos, nemalonių procesinių procedūrų, galimų pranešimų per visuomenės informavimo priemones, ilgai trunkančio viktimizacijos proceso teisme, baimės dėl konfidencialumo stokos bei galimų atsakomųjų prievartautojo veiksmų.⁴ Kaip žinia, šios priežastys ir nulemia iškreiptą realios nusikalstamumo statistikos atspindį. Be to,

¹ Juozas Nocius. Nusikaltimai žmogui. Vilnius. 1998 m. P.88.

² http://www.ird.lt/infusions/report_manager/crimes_lithuania.php?id3=13

³ Visuotinė lietuvių enciklopedija. XI tomas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007. P. 559.

⁴ Charles R. Swanson Neil C. Chamelin Leonard Territo. Criminal Investigation. Eighth edition. 1942. P. 352

paminėta statistika neapima kitų, LR BK numatytų nusikalstamų veikų asmens seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui.

Žmogaus seksualinę veiklą sąlygoja pati gamta, tai yra natūrali jo funkcija. Lytinis arba seksualinis žmogaus gyvenimas – tai fizinių, psichinių, psichologinių, somatinių ir socialinių procesų bei santykių, kurie yra biologiškai nulemti ir jais siekiama patenkinti seksualinį ir giminės pratęsimo instinktą visuma. Seksualiniam elgesiui didelę įtaką turi socialinė ir kultūrinė aplinka, visuomenėje susiformavusios seksualinės moralės normos, kurios koreguoja lyčių tarpusavio santykius.⁵

Šiandieninės seksualinės moralės normos reglamentuoja, kad žmogus turi teisę pats pasirinkti seksualinį partnerį ir seksualinio bendravimo su juo būdus bei formas, tačiau tai jokiais būdais neturi pažeisti kito žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvės. Be to, asmeniui paliekama teisė pačiam nuspręsti, kada jis pasirengęs pradėti lytinį gyvenimą. Kitaip tariant, yra toleruojami tiek tradiciniai natūralūs, tiek ir neįprasti seksualiniai santykiai, taip pat santykiai tarp tos pačios lyties atstovų, jei tai vyksta abipusiu sutarimu, tarp fiziškai ir lytiškai subrendusių asmenų, gebančių valdyti ir suvokti savo veiksmus ir jų norėti. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. nutarime Nr. 49, nurodyta, kad lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas prieš nukentėjusiojo asmens valią yra tada, kai tai daroma nesutinkant vienam iš asmenų, dalyvaujančių lytiškai santykiaujant ar tenkinant lytinę aistrą. Vieno iš asmenų nesutikimas turi būti išreikštas ir kaltininkas turi suvokti kito asmens nesutikimą. Asmens nesutikimas gali būti išreikštas žodžiais – pasakant apie lytinių santykių nenorą, šaukiant pagalbos, arba kitokio pobūdžio veiksmais – verkiant, atstumiant kaltininką, stengiantis nuo jo pabėgti, naudojant prieš jį fizinį ar psichinį poveikį, arba kitais būdais. Tais atvejais, kai kaltininkas nukentėjusiojo valiai palaužti naudoja fizinį smurtą, grasinimus arba pasinaudoja bejėgiška būkle ar lytinių santykių siekia keli kaltininkai, nukentėjusysis gali išoriškai neišreikšti savo nesutikimo dėl panaudoto prieš jį smurto, sukulto skausmo ar baimės patirti fizinį smurtą, ar bejėgiškos būklės, tačiau kaltininkas arba kaltininkai turi suvokti, kad lytiniai santykiai ar lytinės aistros tenkinimas vyksta prieš nukentėjusiojo valią.⁶ Taigi, jeigu seksualiniai santykiai nevyksta abipusiu sutikimu, galime inkriminuoti seksualinės prievartos atvejį, ko pasėkoje atsiranda juridinis pagrindas patraukimui baudžiamojon atsakomybėn. Labai svarbu jau ikiteisminio tyrimo metu išsiaiškinti bei ištirti visas nusikalstamos veikos aplinkybes bei tinkamai kvalifikuoti padarytą veiką, kadangi neretai teismų praktikoje pasitaiko atveju, kad

⁵ Nocius, Juozas. Nusikaltimai žmogui. Vilnius, 1998. P. 88.

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. nutarimas Nr. 49.

pirmos instancijos teisme asmuo nuteisiamas, o aukštesnės instancijos teisme ta pati veika būna perkvalifikuojama į kitą LR BK straipsnį arba priimamas išteisinamasis nuosprendis ir atvirksčiai. *Teisingas* baudžiamųjų *įstatymų* taikymas reikalauja gerai išmanyti teisės normas, nes tai tarsi atskaitos taškas teisingos bausmės parinkimui. Nors 2000 m. naujai priimtas ir 2003 m. įsigaliojęs LR BK užpildė iki tol egzistavusias seksualinių nusikaltimų reglamentavimo spragas, išplėtė lytinės prievartos sampratą bei subjektų ratą, iki šiol vis dar neretai susiduriama su tam tikromis šių nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemomis. Praktika rodo, kad ypatingai daug neaiškumų teismams kelia LR BK reglamentuotos privertimo lytiškai santykiauti (LR BK 151 str.) normos santykis su išžaginiu (LR BK 149 str.) ir seksualiniu prievartavimu (LR BK 150 str.) bei šių normų atribojimas.

Tyrimo objektas. Tyrimo objektas yra privertimo lytiškai santykiauti normos santykis su išžaginiu ir seksualiniu prievartavimu kaip teisinis reiškinytis ir šių normų atribojimo aspektai.

Tyrimo dalykas – Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai, numatantys atsakomybę už privertimą lytiškai santykiauti, išžaginimą ir seksualinį prievartavimą, šių įstatymų aiškinimas, jų taikymo praktika, baudžiamosios teisės doktrina.

Tyrimo tikslas yra pateikti LR BK reglamentuotų lytinių nusikaltimų (privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo) sampratas, jų istorinio reglamentavimo raidą, atskleisti šių normų tarpusavio santykį, atribojimo kriterijus bei praktinio taikymo problemas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti seksualinio apsisprendimo laisvės ir neliečiamumo teisės įtvirtinimą nacionalinėje ir tarptautinėje erdvėje;
2. Aptarti seksualinių nusikaltimų reglamentavimo istorinę raidą;
3. Išanalizuoti privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normų sutampančius požymius;
4. Atskleisti privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normų atribojimo kriterijus;
5. Susisteminti ir išanalizuoti privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normų praktinio taikymo problemas, su kuriomis

susiduria Lietuvos Aukščiausiasis Teismas bei žemesnių instancijų teismai kvalifikuodami šias veikas.

Darbe nebus analizuojamos sankcijos, numatytos už lytinius nusikaltimus, taip pat bausmių skyrimo problemos.

Tyrimo hipotezė. 2003 m. įsigaliojęs LR BK pakeitė lytinių nusikaltimų dispozicijas, nusikaltimų sudėtis papildė naujais požymiais, praplėtė lytinės prievartos subjektų ratą ir numatė atsakomybę už naujas pavojingas seksualinio pobūdžio veikas, kas turėjo palengvinti praktinį taikymą, tačiau iki šiol teismų praktikoje dar yra susiduriama su LR BK 149 str., 150 str. ir 151 str. numatytų nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemomis.

Tyrimo šaltiniai. Tyrimo šaltiniai yra LR BK, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ bei kasacinė praktika, žemesnės instancijos teismų praktika, baudžiamosios teisės teoretikų suformuluotos nuostatos mokomuosiuose ir periodiniuose darbuose, privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normų praktinio taikymo problemos nurodomos išanalizavus Lietuvos teismų praktiką.

Tyrimo metodai. Tyrimas atliktas taikant istorinį, teisinį- lydinamąjį, loginį – analitinį, sistemines analizės ir kt. metodus. Istorinis metodas taikytas siekiant atskleisti lytinių nusikaltimų reglamentavimo istorinę raidą. Lyginamasis – teisinis metodas taikytas gana plačiausiai. Juo lyginamos ir vertinamos lytinių nusikaltimų mokslinės koncepcijos ir mokslininkų nuomonės, Lietuvos baudžiamieji įstatymai, jų taikymo tendencijos. Tokio lyginimo pagrindu daromos išvados apie egzistuojančias lytinių nusikaltimų kvalifikavimo problemas. Loginis – analitinis metodas aiškinantis teisės normų turinį, darant apibendrinimus ir pateikiant išvadas. Sistemines analizės metodas buvo pasitelktas atskleidžiant lytinių nusikaltimų sampratą ir jų požymius.

Darbo struktūra. Tiriamąjį darbą sudaro įžanga, 3 skyriai ir išvados. Pabaigoje pridedamas naudotos literatūros sąrašas ir kitų šaltinių sąrašas bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

1. Seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas kaip įstatymo saugoma vertybė

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnis skelbia: „Žmogaus asmuo neliečiamas. Žmogaus orumą gina įstatymas. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes“.⁷ Taigi, jau vien iš Konstitucijos, kaip iš aukščiausiąją teisinę galią turinčio norminio teisės akto, valstybei kyla priedermė imtis visų priemonių, kad šios žmogaus teisės būtų užtikrintos, taip pat, kad būtų sukurta veiksminga šių teisių gynimo ir apsaugos sistema. Tokios žmogaus teisės, kaip teisė į laisvę ir neliečiamumą yra prigimtinės žmogaus teisės. Tai yra šių teisių atsiradimas yra siejamas su žmogaus atsiradimo momentu. 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad: „prigimtinės žmogaus teisės – tai individo prigimtinės galimybės, kurios užtikrina jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse. Jos sudaro tą minimumą, atskaitos tašką, nuo kurio plėtojamos ir papildomos visos kitos teisės ir kurios sudaro tarptautinės bendruomenės neginčijamai pripažintas vertybes“⁸. Tokios žmogaus teisės, nors tam tikrais ypatingais atvejais ir gali būti ribojamos, tačiau negali būti visiškai iš žmogaus atimtos. Valstybės paskirtis – sukurti tokią sistemą, kuri būtų pajėgi ginti šias žmogaus teises nuo bet kokio neteisėto kėsینimosi. Žmogaus prigimtinė teisė į laisvę ir neliečiamumą, kartu suponuoja ir teisę į seksualinio apsisprendimo laisvę bei neliečiamumą. Kitaip tariant, yra žmogaus teisių ir laisvių branduolio sudedamoji dalis. Seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą galėtume pavadinti viena iš žmogaus prioritetinių teisių, kadangi jos nepaisymas kartu neatsiejamai pažeidžia ir kitas asmens konstitucines teises. Kaip jau buvo paminėta, ši teisė yra ginama ir uždrausta baudžiamuoju įstatymu, t.y. šią teisę ir baudžiamąją atsakomybę už jos pažeidimą reglamentuoja LR BK, kuris be išimties yra privalomas visiems visuomeninių santykių dalyviams. Nėra jokių privilegijų ar imuniteto.

2000 m. priėmus naująjį, patobulintą LR BK, nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamybei buvo kriminalizuoti specialiajame XXI- ajame šio kodekso skyriuje, kuriam suteiktas pavadinimas - „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui“. Šį skyrių sudaro išžaginimo (LR BK 149 str.), seksualinio prievartavimo (LR BK 150 str.), privertimo lytiškai santykiauti (LR BK 151 str.), lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą (LR BK 151¹ str.), seksualinio

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr.33-1014.

⁸ 1998 m. gruodžio 9 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas

priekabiavimo (LR BK 152 str.) ir mažamečio asmens tvirkinimo normos bei numatyta atsakomybė už šių normų pažeidimus. Atsižvelgiant į darbo apimtį bei tematiką, bus analizuojamos tik trys LR BK XXI- ajame skyriuje numatytos nusikalstamos veikos, tai – išžaginimas, seksualinis prievartavimas ir privertimas lytiškai santykiauti.

Pagal LR BK 149 str., išžaginimas realizuojamas tada, kai asmuo lytiškai santykiauja su žmogumi prieš šio valią panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, ar pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle. Straipsnį sudaro šešios dalys. Antra, trečia ir ketvirta dalys nurodo kvalifikuojančius išžaginimo požymius, tai – bendrininkų grupė, nepilnametis ir mažametis asmuo. Penktojoje dalyje numatyta, kad nesant išžaginimą kvalifikuojančio požymio, tyrimas pradedamas tik gavus nukentėjusiojo asmens skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą arba kai ikiteisminis tyrimas pradėtas nustatčius smurto artimoje aplinkoje požymius. Šeštojoje minimo straipsnio dalyje numatyta, kad už mažamečio ar nepilnamečio asmens išžaginimą atsako ir juridinis asmuo.⁹

Pagal LR BK 150 str., seksualiniu prievartavimu laikomas atvejis, kai asmuo tenkina lytinę aistrą su žmogumi prieš šio valią analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, ar pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusio asmens būkle. Šis straipsnis sudarytas taip pat iš šešių dalių, kurios yra analogiškos LR BK 149 straipsnyje nurodytoms dalims.

Pagal LR BK 151 straipsnį, privertimas lytiškai santykiauti inkriminuojamas kuomet asmuo grasindamas panaudoti smurtą, panaudodamas kitokią psichinę prievartą arba pasinaudodamas asmens priklausomumu priverčia jį lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar kitu asmeniu.¹⁰ Straipsnį sudaro keturios dalys. Antrojoje dalyje numatytas kvalifikuojantis požymis – komentuojamo straipsnio pirmoje dalyje numatytų veiksmų atlikimas su nepilnamečiu asmeniu. Trečiojoje dalyje numatyta, kad tyrimas dėl privertimo lytiškai santykiauti pradedamas tik gavus nukentėjusiojo asmens skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą arba kai ikiteisminis tyrimas pradėtas nustatčius smurto artimoje aplinkoje požymius. Ir paskutiniojoje dalyje reglamentuojama, kad už šio straipsnio antrojoje dalyje numatytą veiką (su nepilnamečiu asmeniu) atsako ir juridinis asmuo.

Pažeidus bet kurį iš šių komentuojamų straipsnių, kartu pažeidžiamos tokios vertybės, kaip žmogaus laisvė, garbė ir orumas, neretai sukeliama ir kiti nepageidaujami padariniai –

⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

¹⁰ *Ibid.*

pažeidžiama psichinė sveikata, padaroma žala asmens kūno vientisumui (kūno sužalojimai), neretai pasireiškia ir įvairūs išliekamojo pobūdžio reiškiniai, kaip baimė, nerimas, nepasitikėjimas savimi, dvasinės kančios ir pan. Pavyzdžiui, 2015 m. sausio 13 d., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje, bylos faktinės aplinkybės leido konstatuoti, kad kaltinamasis sunkiai susargdino mažametę, t. y. nuo 2004 m. liepos mėnesio iki 2009 m. sausio 3 d., gyvenamajame name, esančiame Varėnos r., tęstiniais nusikalstamais veiksmais sistemingai žagindamas nuo 2004 m. liepos mėnesio mažametę, o nuo 2005 m. gegužės 15 d. nepilnametę nukentėjusiąją, gimusią 1991 m. gegužės 15 d., jai sunkiai sutrikdė sveikatą, nes nukentėjusiajai diagnozuotas užsitęsęs potrauminio streso sutrikimas, depresinis elgesio sutrikimas, seksualinė prievarta, enurezė (naktinis šlapimo nelaikymas), kurie tiesioginiu priežastiniu ryšiu susiję su patirta seksualine prievarta 2004 metų – 2009 metų sausio mėn. laikotarpiu ir jai padarytais sužalojimais, tai vertinama kaip susargdinimas ilgai trunkančia liga, stipriai sutrikdančia žmogaus psichiką.¹¹ Tokių pavyzdžių yra gana nemažai. Taigi, akivaizdu, jog jau daugelį metų mokslininkų, ekspertų bei psichologų formuojama nuomonė, kad pernelyg ankstyvi seksualiniai veiksmai gali sutrikdyti vaiko normalų psichinį ir fizinį vystymąsi, yra pagrįsti.

Svarbu pažymėti, kad dėl šios teisės pažeidimo baudžiamasis persekiojimas atliekamas ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 str. trečiojoje dalyje nustatyta: „Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“.¹² 1999 m. birželio 22 d. LR tarptautinių sutarčių įstatymo 11 str. 1 d. numatyta: „Įsigaliojusias, taip pat laikinai taikomas Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis Lietuvos Respublikoje privaloma vykdyti“, to paties straipsnio 2 dalis skelbia, kad: „Jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos“.¹³ Pabrėžtina, kad tarptautinės sutartys, kurios tiesiogiai primestų valstybėms privalomos formos ir turinio baudžiamuosius įstatymus bei atsakomybę už tokių įstatymų pažeidimus – nėra. Taip yra todėl, kad tarptautinės sutartys (konvencijos) paprastai neformuluoja konkrečių baudžiamosios teisės normų, nes nėra ir negali būti visų valstybių teisinės tradicijas atitinkančių teisės normų bei sankcijų. Tai reiškia, kad konvencijos nenustato konkretizuotos nusikaltėlių baudžiamosios atsakomybės, jose nėra ir

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, byloje Nr. 2K-126/2015, prieiga per internetą:

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=64c8d35e-d4d0-4a5d-ab2b-646602c1fdfc>

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014

¹³ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas, 1999 m. birželio 22 d. Nr. VIII-124. *Žin.*, 1999, Nr. 60-1948

reikiamos procesinės bei kitos, skirtos teisinėms institucijoms, specialios jurisdikcijos.¹⁴ Tarptautinės konvencijos valstybėms nustato tik tam tikras gaires, kurios turi būti suderintos su nacionaliniais teisės aktais. Atsižvelgiant į darbo tematiką, paminėtini tokie LR seimo ratifikuoti tarptautiniai teisės aktai, kurie autorės nuomone, užima svarbią poziciją garantuojant žmogaus teisę į asmens laisvę ir neliečiamumą, tai:

1. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2010/C 83/02)¹⁵, kurios 1 str. reglamentuota, kad žmogaus orumas yra neliečiamas, jį reikia gerbti ir saugoti, 3 str. 1 d. - kad kiekvienas asmuo turi teisę į fizinę ir psichinę neliečiamybę, to paties straipsnio 2 d., punkte c) nurodytas draudimas naudoti žmogaus kūną kaip pasipelnymo šaltinį, 4 str. nurodoma, kad niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį elgesį arba būti taip baudžiamas, o 6 str. reglamentuojama teisė į laisvę ir saugumą;
2. Europos žmogaus teisių konvencija, 1950 m. lapkričio 4 d., kurios 3 str. skelbia: „Kankinimo draudimas“ – niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį, arba tokiu būdu būti baudžiamas bei 5 str. „Teisė į laisvę ir saugumą“ – kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą;¹⁶
3. 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/93/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria buvo pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR. Remdamasi šia direktyva, Teisingumo ministerija pateikė įstatymų projektą, kuriuo pasiūlė papildyti Baudžiamąjį kodeksą nauju 151¹ str., numatančiu baudžiamąją atsakomybę už vaiko, nesulaukusio šešiolikos metų viliojimą.¹⁷

Žmogaus teisė į fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir orumą yra neatsiejama žmogaus teisių dalis, todėl ir yra koordinuojama ir derinama viršnacionaliniu lygiu. Net menkiausias fizinės jėgos panaudojimas kito asmens atžvilgiu pažeidžia žmogaus kūno neliečiamybę ir orumą. Asmens neliečiamumas yra pamatinis teisinis principas, kuris reiškia, kad žmogus privalo būti apsaugotas nuo neteisėto fizinio poveikio¹⁸. Tarptautiniai teisės aktai šioje srityje yra kaip tam tikra apsauginė priemonė, garantuojanti žmogui jo teisių ir laisvių tarptautinį pripažinimą bei gynybą.

¹⁴ Baudžiamoji teisė. Vadovėlis, 2003 m., Vilnius.

¹⁵ Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:lt:PDF>

¹⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, 1950 m. lapkričio 4 d., Roma. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LIT.pdf

¹⁷ Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Justitia, 2013 m. P.134.

¹⁸ Kristina Grinevičiūtė. Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmiu probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 2014, 21(2). P. 605.

Nusikalstamas veikas, susijusias su žmogaus seksualine apsisprendimo laisve ir neliečiamybe bei atsakomybę už jų pažeidimus detalizuoja (konkretizuoja) tik nacionaliniai baudžiamųjų įstatymų rinkiniai. Tarptautiniai teisės aktai deklaruoja bendro pobūdžio taisykles, kaip pavyzdžiui aptariamam atveju, kad kiekvienas žmogus turi teisę į fizinę neliečiamybę. Fizinė neliečiamybė neginčijamai apima ir seksualinę neliečiamybę. Minėtų žmogaus teisių reglamentavimas tarptautiniuose dokumentuose suteikia galimybę vienareikšmiškai vertinti šių teisių svarbą bei įpareigoja valstybes pasirinktais teisiniais būdais bei priemonėmis užtikrinti jų įgyvendinimą. Kalbant apie tarptautinę teisminę jurisdikciją, svarbu pažymėti, kad pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – Teismas), kuris nagrinėja skundus asmenų, teigiančių, kad jų teisės, įtvirtintos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – Konvencija), nėra „ketvirtoji instancija“ nacionalinių teismų priimtiems sprendimams, taigi jis negali jų pakeisti ar panaikinti.¹⁹ Kitaip tariant, Teismas konstatuoja, ar valstybė nepažeidė besikreipiančiojo (ieškovo) asmens teisių, kurias valstybė jam garantavo ratifikavusi Konvenciją, bet tokių nacionalinių teismų sprendimų panaikinti negali ir tik nacionaliniai teismai gali atkurti pažeistas asmens teises arba išmokėti asmeniui, kurio teisės buvo pažeistos, teisingą kompensaciją.²⁰

Svarbu yra aptarti ir tai, kad teisė į seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamybę traktuotina kaip absoliuti žmogaus teisė. Toliau šio skyriaus poskyryje bus aptarti šios teisės absoliutumo požymiai.

1.1. Žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas kaip absoliuti žmogaus teisė

Žymus prancūzų filosofas Šarlis Monteskje yra pasakęs – „Laisvė – tai teisė daryti viską, ką leidžia įstatymai. Laisvė yra gėrybė, kuri leidžia naudotis kitomis gėrybėmis“²¹. Šis teiginys atsispindi visose šiuolaikinėse humaniškos visuomenės, kuriose yra šalinamasi bet kokios neteisėtos psichinės ar fizinės prievartos, nepagrįstai galinčios daryti ribojanti poveikį svarbiausioms žmogaus teisėms bei laisvėms. Vartodami žodį „nepagrįstai“, turime omenyje tam tikrus atvejus, kai žmogaus teisės gali būti ribojamos, tačiau tik tam, kad nepažeistų kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų. Kitaip tariant, galioja bendroji principinė nuostata, kad iš ne teisės negali atsirasti teisė (lot. *ex injuria jus non oritur*). „Pagrįstumas“ - tai tam tikros išimtys, išskirtiniai atvejai. Pavyzdžiui, teisės į laisvę ribojimas - asmens sulaikymas, žodžio laisvė –

¹⁹ Internetinė prieiga: http://www.tm.lt/dok/4_2014%2008%2008.pdf.

²⁰ Irma Randakevičiūtė. Baudžiamąjo proceso atnaujinimas kaip priemonė, įgyvendinanti *restitutio in integrum*. Jurisprudencija. 2007 3(93). P. 69.

²¹ Internetinė prieiga: http://lt.wikiquote.org/wiki/%C5%A0arlis_Luji_Monteskje.

nuteistųjų siunčiami laišakai gali būti pataisos įstaigos direktoriaus rašytiniu sprendimu patikrinami, privataus gyvenimo neliečiamybė – teismo sankcionuotas pokalbių pasiklausymas ir pan., tačiau, visi šie ribojimai turi būti teisėti, t.y. turi nepaneigti pačios teisės esmės, privalo būti priimti motyvuotu teismo sprendimu ir numatyti įstatymuose. Net ir tokia prigimtinė žmogaus teisė, kaip teisė į gyvybę, gali būti ribojama, pavyzdžiui kuomet veikiama būtinosios ginties sąlygomis. Būtinoji gintis – tai tokia situacija, kai asmuo padaro baudžiamajame įstatyme numatyto nusikaltimo ar nusižengimo požymius formaliai atitinkančią veiką gindamasis ar gindamas kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi, jei tuo neperžengiamos būtinosios ginties ribos.²²

Žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas pasižymi specifiniu požymiu - ši teisė negali būti pateisinama jokiais ribojimais ar išimtimis. Kitaip tariant, ši žmogaus teisė laisvai pasirinkti ir būti seksualiai neliečiamu (mažamečiai asmenys) – visiškai absoliuti baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė. LR BK specialiajame XXI- ajame skyriuje visos numatytos nusikalstamos veikos, kurios pažeidžia žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą - išžaginimas, seksualinis prievartavimas, nepilnamečio asmens privertimas lytiškai santykiauti, lytinės aistros tenkinimas, pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą, taip pat ir vaiko, nesulaukusio šešiolikos metų, tvirkinimas – yra nusikalstamos veikos, kurios pažeidžia absoliučią asmens seksualinę apsisprendimo teisę arba vaiko seksualinę neliečiamybę. Šios teisės priklauso tik pačiam žmogui ir į jas kėsintis, ar jas riboti - niekas neturi teisės. Valstybės paskirtis, kaip jau buvo minėta, yra tik saugoti šią žmogaus pasirinkimo teisę, kaip ir akcentavo A. Vaišvila: „valstybė buvo ir yra pagrindinis tvarkos ir laisvės konflikto šaltinis.“²³

Toliau šiame darbe, atsižvelgiant į tyrimo objektą, bus pateikta nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui teisinio reglamentavimo raida.

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-186/2008, 2008 m. balandžio 22 d.

²³ Alfonsas Vaišvila. Teisė ir demokratija. Demokratija Lietuvoje: tarp Vakarų ir Rytų (1990-2007 m.). *Kolektyvinė monografija*, P. 64.

1.2. Nusikaltimų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui teisinio reglamentavimo raida

Seksualinė prievarta buvo smerkiama visais amžiais, tačiau jos turinys buvo suprantamas skirtingai. Senovės civilizacijoje, kodifikuotoje Babilono teisėje, jaunikiui perkant būsimą sutuoktinę ir sumokant nustatytą pinigų sumą, nuotakos įsigijimo tvarkos pažeidimas buvo suvokiamas kaip išžaginimas ir vadinamas nekaltybės vagyste (ang. *a theft of virginity*).²⁴ Pagal Hamurapio įstatymą, vyras buvo baudžiamas, jeigu išžagino susižadėjusią merginą, o pati mergina buvo pripažįstama nekalta. Tačiau išžaginta ištekęjusi moteris savo kaltę dalindavosi su kaltininku.²⁵ Kalbant apie Lietuvos istoriją, jau Trečiajame Lietuvos Statute (toliau – Statutas) buvo užsimenama apie seksualinę prievartą ir jo baudžiamąjį teisinį vertinimą. Apie tai rašyta Statuto 11 skyriaus 12 straipsnyje, kuriame buvo nedviprasmiškai teigiama, kad už bet kurio luomo padorios moters ar merginos išprievartavimą, jei tai būna įrodoma (nusikaltimo metu moteris turi rėkti, o liudininkai turi pateikti smurto įrodymus), prievartautojas turi sumokėti išpirką ir būti nubaustas mirties bausme. Teismas nustatė išlygą, kad jei moteris nerėktų, kai buvo prievartaujama, nors šalia būtų buvę kiti žmonės, tuomet ji neturi teisės reikalauti atsakomybės iš tokio vyro, o jei ji sutiktų už prievartautojo tekėti – tai jos valia.²⁶

Baudžiamųjų įstatymų objektyvizacijos procesas Lietuvos valstybėje buvo itin dinamiškas bei sudėtingas reiškinys. Iš tiesų šis procesas tiesiogiai buvo susijęs su Lietuvos valstybingumo raida, besikeičiančiomis valstybės vertybinėmis orientacijomis, požiūriu į nusikalstamumą, į žmogaus teises bei patį žmogų. Tam tikruose laikmečiuose vyravo savitos visuomeninių santykių tendencijos, vertybės bei tas vertybes saugantys baudžiamieji įstatymai, kurių istorinė genezė itin spalvinga - pradedant nuo itin primityvių iki pažangių baudžiamosios teisės santykių reglamentavimo.

Šie, lakoniškai apžvelgti lytinės prievartos istoriniai fragmentai ir jų baudžiamasis teisinis vertinimas, atspindintis visuomenės išsivystymo lygį, yra vertas gilios analizės, tačiau atsižvelgiant į tiriamojo darbo objektą bei dalyką, išsamiau aptarti nebus. Nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei bei neliečiamumo reglamentavimo raidai bus apsiribota 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamuoju kodeksu (toliau – LTSR BK).

²⁴ Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Justitia, 2013 m. P.132.

²⁵ Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Justitia, 2013 m. P.133.

²⁶ D.Burba. Bajorijos kriminaliniai nusikaltimai ir bausmės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a. Daktaro disertacija. Kaunas, 2010, p. 48. Prieiga per internetą: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20101230_091137-51817/DS.005.0.01.ETD.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, buvo sudaryta specialistų grupė naujam Lietuvos BK rengti. Tai buvo ilgas procesas, juo labiau, kad Lietuva neturėjo tokių įstatymų rengimo patirties, Lietuvoje nebuvo žinomos tarptautinės baudžiamųjų įstatymų raidos tendencijos. Todėl rengiant naują BK lygia greta buvo tobulinamas galiojantis 1961 metų Baudžiamasis kodeksas. To reikėjo atsižvelgiant į sparčiai besikeičiančią socialinę ir ypač ekonominę situaciją Lietuvoje. Reikėjo greito atsako sprendžiant naujas kylančias problemas. Juo labiau, kad Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas buvo priimtas 1961 metais, kai Lietuva buvo TSRS sudėtyje ir veikė visiškai kiti ekonominiai dėsniai.²⁷

1990 m. kovo 11 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“ 3 punkte buvo teigiama, kad Lietuvos Respublikoje ir toliau galioja tie, iki šiol galioję Lietuvos įstatymai ir kiti aktai, kurie neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui.²⁸ Tačiau 1961 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse buvo galima surasti nemažai normų, kurios neatitiko Laikinojo Pagrindinio Įstatymo ir remiantis juo priimtų kitų teisės aktų normų. Tačiau pirmieji esminiai pakeitimai galiojančio 1961 metų Lietuvos BK pakeitimai buvo padaryti tik praėjus pusei metų po Nepriklausomybės paskelbimo.²⁹

LTSR BK buvo įtvirtintos penkios nusikalstamų veikų nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sudėty, įtvirtintos trečiajame minimo kodekso skyriuje. „Nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui“ – taip buvo pavadintas trečiasis LTSR 1961 m. BK skyrius, ir įtvirtinti šie nusikaltimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui: išžaginimas (118 str.), prispyrimas moteries lytiškai santykiuoti (119 str.), lytinis santykiavimas su lytiškai nesubrendusiu asmeniu (120 str.), tvirkinamieji veiksmai (121 str.) ir vyro lytinis santykiavimas su vyru (122 str.).³⁰ Tačiau visos šios nusikaltimų sudėty nenumatė, neapėmė ir nereglementavo atsakomybės už daugelį akivaizdžiai pavojingų seksualinių veikų (pvz.: prievartinio lytinės aistros tenkinimo oraliniu ar analiniu būdu, prievartinio lytinės aistros tenkinimo kitais būdais – *inter femora* ir pan.). Sovietiniai įstatymai, reglamentavę baudžiamąją atsakomybę už lytinius nusikaltimus, buvo neišsamūs, teoriškai nebuvo analizuojami, tobulinami, faktiškai nebuvo jų raidos. Ilgainiui jie, be jokio įvertinimo ir aptarimo, automatiškai buvo perrašyti į kitų respublikų baudžiamuosius kodeksus. Negausi teisės literatūra šiais klausimais buvo skirta tik tarnybiniam naudojimui, t.y. slapta. Todėl šie įstatymai,

²⁷ Vytautas Piesliakas. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. *Vadovėlis*. P. 39.

²⁸ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1990, Nr. 9-224.

²⁹ Vytautas Piesliakas. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. *Vadovėlis*. Psl. 39-40.

³⁰ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 1961, Nr.:18 -147.

be korektyvų perkelti į LR BK, yra netikslūs, palieka daug spragų, t.y. nenumato atsakomybės už daugelį akivaizdžiai pavojingų objektyviai seksualių veikų. Todėl taikant šiuos įstatymus iš inercijos, kaip sovietiniais laikais, jie aiškinami plačiai, nesilaikant principinės teisės nuostatos, kad veika, nenumatyta baudžiamajame įstatyme, negali būti pripažinta nusikaltimu. Vienintelis esminis pakeitimas – savanoriško lytinės aistros tenkinimo vyro su vyru (BK 122 str. buvusi 1 d.) dekriminalizavimas 1993 m. LSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1968 07 30 nutarime, atsižvelgiant į tai, kad BK nenumatyta atsakomybė už prievartinį vyro lytinės aistros tenkinimą su moterimis kitomis formomis, užuot papildžius BK atitinkamomis normomis, buvo išaiškinta, kad lytiniu santykiavimu BK 118 str. požiūriu reikia laikyti ir lytinės aistros tenkinimą kitomis formomis.³¹

Taigi, 1961 m. LTSR BK baudžiamoji atsakomybė už visas lytinio santykiavimo ir lytinės aistros tenkinimo formas buvo nustatyta BK 118 straipsnyje. 2000 m. Baudžiamajame kodekse baudžiamoji atsakomybė už veikas, anksčiau įvardytas kaip išžaginimas, nustatyta dviejuose šio kodekso straipsniuose – 149 ir 150, vienas iš jų pavadintas „Išžaginimas“, kitas – „Seksualinis prievartavimas“. Pasikeitė ir nusikalstamų veikų sudėties požymiai. Atsirado naujų išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nusikaltimų sudėties požymių, kaip antai: „lytinės aistros tenkinimas“, „išžaginimas ar seksualinis prievartavimas kitaip atimant galimybę priešintis“. Be to, atsisakyta kvalifikuojančių požymių: „išžaginimas padarytas asmens, anksčiau padariusio tokį nusikaltimą“, „itin pavojingo recidyvisto“ ir „jei tai sukėlė itin sunkias pasekmes“. Pasikeitė nukentėjusiojo požymių formuluotės – vietoj termino „nukentėjusioji“ įstatyme vartojamas terminas „nukentėjusysis asmuo“.

Išsamesnė šių nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui analizė bus pateikta kitame šio tiriamojo darbo skyriuje.

³¹ Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Vilnius, 2001 m. P. 220.

2. Privertimo lytiškai santykiuoti normos santykis su išžaginiu ir seksualiniu prievartavimu

Kaip jau buvo paminėta, baudžiamųjų įstatymų paskirtis yra žmogaus ir jo interesų apsauga. Objektyviai kiekvienas nusikaltimas pažeidžia žmonių interesus, ir visos LR BK specialiosios dalies normos saugo žmogaus interesus plačiuoju aspektu.³² LR BK specialiosios dalies straipsnių dispozicijose reglamentuojamos įvairios nusikalstamos veikos, aiškiai deklaruojančios šias veikas kaip uždraustas bei nustatoma baudžiamoji atsakomybė (sankcijos) už jų realizavimą. LR BK specialioji dalis yra suklasifikuota į atskirus skyrius, pagal nusikalstamų veikų rūšį. Toks skirstymas yra paremtas tam tikru pagrindu. Kaip jau minėta, įstatymų leidėjas, išžagavimo, privertimo lytiškai santykiuoti ir seksualinio prievartavimo normoms priskyrė XXI - ajį LR BK specialiosios dalies skyrių, pavadinimu „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui“. Akivaizdu, kad tokį skirstymą nulėmė vienas ir tas pats konkrečiai apibrėžtas rūšinis ir pagrindinis objektas, kitaip tariant tas pats valstybės saugomas teisinis gėris ir vertybė, į kurią kėsinamasi, tai yra – seksualinio apsisprendimo laisvė ir mažamečių asmenų seksualinis neliečiamumas. Kitaip tariant, laisvė savo valia pasirinkti seksualinį partnerį ir seksualinio bendravimo su juo būdus.

Kadangi išžagavimo, privertimo lytiškai santykiuoti ir seksualinio prievartavimo normos, nors ir turinčios tą patį rūšinį objektą, jungiantį jas į tą pačią teisės normų grupę, yra papildomai išskiriamos į atskirus straipsnius, daroma prielaida, kad šios trys teisės normos sąveikauja tarpusavyje, tai yra turi ir sutampančių, ir skiriančių požymių, kurie atsižvelgiant į jų funkcinį stabilumą, neleidžia šių normų nei nutolinti, nei sujungti į vieną bendrą teisės normą. Atsižvelgiant į tai, toliau šiame darbe bus atliekama išžagavimo, privertimo lytiškai santykiuoti ir seksualinio prievartavimo sutampančių ir skiriančių požymių analizė.

³² Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. *Vadovėlis*. Vilnius, 2001 m. P. 157.

2.1. Privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normų sutampančių sudėties požymių analizė

Jau V amžiuje prieš Kristų graikų filosofas Demokritas išplėtojo idėją, kad viskas, kas mus supa yra sudaryta iš mažiųjų dalelių - atomų, kurie skiriasi vieni nuo kitų tik savo forma, dydžiu ir padėtimi. Šią teoriją galėtume pritaikyti ir kalbėdami apie teisės normą teisės sistemos kontekste. Teisinėje literatūroje teisės norma yra pripažįstama smulkiausia teisės sistemos dalimi. Ši „dalelė“ taip pat turi savo formą, dydį ir padėtį, kuriuos „išgryniname“ analizuojant konkrečios nusikalstamos normos ar jų grupių požymius. Kiekviena LR BK specialiojoje dalyje įtvirtinta nusikalstama veika yra sudaryta iš visumos objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių, kurie apibūdina pavojingą veiką kaip nusikalstamą, t.y. jos priešingumą teisei.

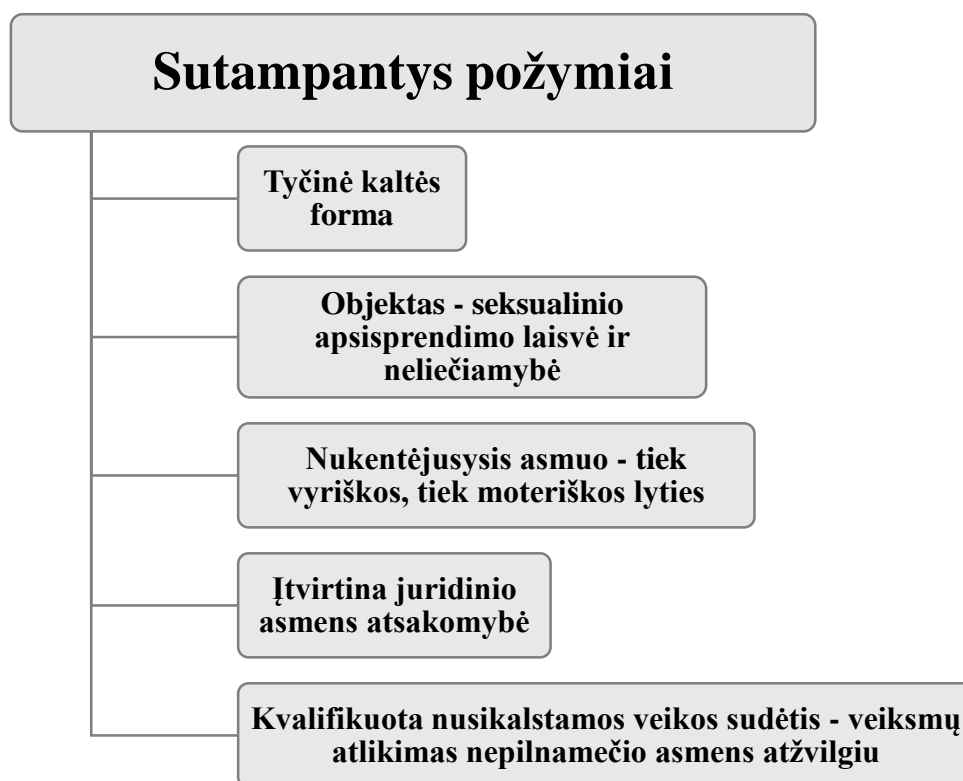
Objektyvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai yra tokie, kurie apibūdina nusikalstamos veikos išorinę pusę, o subjektyvieji - parodo vidinę nusikalstamos veikos pusę, t.y. asmens psichologinį santykį su veika. Nusikalstamos veikos sudėties požymiai taip pat skirstomi į pagrindinius ir fakultatyvius. Pagrindiniai – tai tokie, kurie privalo būti nustatyti kiekvienoje baudžiamojoje byloje, norint veiką pripažinti nusikalstama, o fakultatyvieji – tai tokie požymiai, kurie privalo būti nustatyti baudžiamojoje byloje, norint veiką pripažinti nusikalstama, tik tuo atveju, jeigu jie yra įvardyti LR BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje. Objektyviaisiais pagrindiniais požymiais pripažįstama: baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė (objektas), pavojinga veika, pavojingi padariniai (materialiose sudėtyse), priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir pavojingų padarinių (materialiose sudėtyse) bei nusikalstamą veiką padariusio asmens amžius. Objektyvieji fakultatyvieji požymiai, tai – dalykas, įrankiai, priemonės, būdas, aplinkybės, vieta, laikas bei specialusis subjekto požymis. Pagrindiniai subjektyvieji požymiai yra du – pakaltinamumas ir kaltė. Ir galiausiai subjektyvieji fakultatyvieji požymiai yra tikslas ir motyvas. Visi šie požymiai leidžia pritaikyti teisės normą konkrečiam gyvenimo atvejui, reikalaujančiam baudžiamojo teisinio įvertinimo.

Išžaginimas, kaip ir seksualinis prievartavimas, savo požymiais gali sutapti su privertimu lytiškai santykiauti (kai nukentėjusysis verčiamas pats kažką daryti). Esant šių normų konkurencijai, pirmenybė teikiama išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normoms. Tai reiškia, kad tokiais atvejais veika kvalifikuojama kaip privertimas lytiškai santykiauti tik tuomet, kai neatitinka išžaginimo ar seksualinio prievartavimo požymių.³³

³³ Lietuvos Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Justitia, Vilnius, 2013. P. 178.

Vadovaujantis aukščiau išvardintais teisės normos sudėties požymiais, galime išskirti šiuos privertimo lytiškai santykiuoti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normų sutampančius požymius, tai – prievartinis lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas, kur nukentėjusiuoju gali būti – tiek vyriškos, tiek moteriškos lyties asmuo, baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė – seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamybė, pagrindinis subjektyvusis požymis – tyčinė kaltės forma, juridinio asmens atsakomybė bei bendras kvalifikuojantis požymis – nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvė neliečiamybė.

Vizualiai šiuos požymius galime pavaizduoti taip:

1 pav. Išžaginimo, seksualinio prievartavimo ir privertimo lytiškai santykiuoti sutampančios požymiai.

Vienas iš požymių – seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamybė, kaip baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė ir neatsiejama šio tyrimo dalis jau buvo aptarta (Žr. 1 skyrių), todėl autorės nuomone, papildoma šio požymio analizė yra netikslinga. Požymis, kad aptariamuosiuose straipsniuose nukentėjusiuoju gali būti tiek vyriškos, tiek moteriškos lyties asmuo, taip pat nereikalauja gilesnės analizės, nes neatskleidžia šių normų santykio. Todėl toliau šiame darbe bus aptariami tik tam tikri privertimo lytiškai santykiuoti, išžaginimo ir privertimo lytiškai santykiuoti požymiai, kurie patys savaime reikalauja gilesnio jų pažinimo, tai – tyčinė

kaltės forma šiose nusikalstamos veikos sudėtyse, kaip subjektyvioji nusikalstamos veikos pusė, kvalifikuojantis požymis – nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamybė bei juridinio asmens atsakomybė už šias veikas.

2.1.1. Tyčinė kaltės forma išžaginimo, privertimo lytiškai santykiauti ir seksualinio prievartavimo sudėtyse

Kaltė – tai asmens psichinis santykis su veika.³⁴ Tiksliau santykis su objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais (įrankis, dalykas, nukentėjusysis ir t.t.). Tai yra pagrindinis nusikalstamos veikos subjektyvusis požymis. Asmens kaltė yra būtinas nusikalstamos veikos požymis ir privalo būti nustatytas kiekvienu atveju, norint asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Kaip nustato LR BK 2 str. 3 d. - asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio.

Kaltės formos yra įtvirtintos LR BK 14 str., tai - tyčia ir neatsargumas. Komentuojamame straipsnyje nurodoma - „asmuo pripažįstamas kaltu padaręs nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, jeigu jis šią veiką padarė tyčia ar dėl neatsargumo.³⁵ Tyčią, kaip tam tikrą kaltininko psichinį santykį su daroma nusikalstama veika, apibūdina du elementai – intelektinis ir valinis. Baudžiamosios teisės teorijoje priimta laikyti, taip pat tai įtvirtina ir LR BK 15 str., kad intelektinį tyčios elementą sudaro nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas. Pažymėtina, kad LR BK formuluotė „suvokė nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį“ yra labai abstrakti. Ji tiesiogiai neatskleidžia, ką konkrečiai (kokias nusikalstamos veikos aplinkybes) turėtų suvokti kaltininkas. Be to, ją suprantant pažodžiui, galima prieiti prie išvados, kad kaltininko tyčia yra tik tuomet, kai jis pats padarytą nusikalstamą veiką vertina (suvokia) kaip pavojingą. Tačiau toks aiškinimas būtų netikslus. Nustatant tyčią, neturi reikšmės, ar kaltininkas savo nusikalstamą veiką vertina kaip pavojingą, ar ne. Preziumuojama, kad kiekvienas nusikalstamos veikos subjektu galintis būti asmuo, suvokiantis nusikalstamos veikos aplinkybes, kartu suvokia ir nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį. Įvertinus šią prezumpciją, įrodinėjant tyčią pakanka nustatyti, kad kaltininkas suvokė aplinkybes, kurioms esant baudžiamasis įstatymas nusikalstamą veiką vertina kaip pavojingą.³⁶

LR BK 15 str. 2 d. 1 p. yra apibrėžta tiesioginė tyčia: nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti. Taigi, baudžiamajai atsakomybei kilti užtenka to, kad kaltininkas nusikalstamos veikos darymo metu suvokia, kad savo veiksmais pažeidžia

³⁴ Internetinė prieiga: http://lt.wikipedia.org/wiki/Kalt%C4%97_%28baud%C5%BEiamoji_teis%C4%97%29

³⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

³⁶ Skirmantas Bikelis. Nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžio suvokimas tyčioje. *Jurisprudencija*, 2004, t.60(52). P. 64

kito asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ar mažamečio asmens neliečiamybę ir to nori. Netiesioginė tyčia, pagal LR BK 15 str. 3 d., yra tuomet, kai nusikalstamą veiką darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir nors jų nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti. Kitaip tariant, netiesioginė tyčia yra tada, kai asmuo darydamas nusikalstamą veiką nenori pavojingų pasekmių, tačiau nesiima jokių veiksmų, galinčių jas užkirsti.

Vadinasi, tiek išžaginimo, tiek seksualinio prievartavimo, tiek privertimo lytiškai santykiauti normos yra realizuojamos tik tiesiogine tyčia. Seksualinių nusikaltimų specifiskumas yra tas, kad visais atvejais kaltininko siekis yra patenkinti savo lytinę aistrą, todėl jis sąmoningai atlieka tam tikrus veiksmus, kad to pasiektų. LR BK komentare taip pat nurodoma, kad išžaginimas padaromas tik tiesiogine tyčia. Kaltininkas suvokia, kad lytiškai santykiauti su asmeniu jis nori prieš partnerio valią, be jo sutikimo ir pasiekia tai pasinaudodamas fizinį ar psichinį smurtą, kitaip atimdamas galimybę priešintis arba pasinaudodamas bejėgiška aukos būkle.³⁷ Kitaip tariant, kaltininkas supranta, kad atlieka lytinį aktą prieš nukentėjusiojo valią panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, ar pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle, ir nori taip veikti.³⁸ Taip pat ir seksualinio prievartavimo atveju – kaltininkas supranta, kad tenkina lytinę aistrą su žmogumi prieš šio valią analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, ar pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiojo būkle, ir nori taip veikti. Analogiškai yra ir su privertimu lytiškai santykiauti, kuomet kaltininkas suvokia, kad grasindamas panaudoti smurtą, naudodamas kitokią psichinę prievartą arba pasinaudodamas asmens priklausomumu nori priversti kitą asmenį lytiškai santykiauti (arba tenkinti lytinę aistrą), supranta, kad verčia tai daryti prieš nukentėjusiojo asmens valią su juo pačiu arba verčia tai daryti su kitu asmeniu, numato, kad nukentėjusysis tai darys ir to nori.

Tiek išžaginimas, tiek seksualinis prievartavimas, tiek privertimas lytiškai santykiauti suponuoja kaltininko suvokimą, kad jis lytiškai santykiauja ar tenkina lytinę aistrą su nukentėjusiuoju prieš jo valią, pasipriešinimui įveikti panaudojęs fizinį smurtą, grasinimus tuoj pat jį panaudoti ar kitaip atimdamas galimybę priešintis arba pasinaudojęs bejėgiška nukentėjusiojo būkle, arba sąmoningai verčiant asmenį atlikti nurodytus veiksmus su kaltininku

³⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Registrų centras, Vilnius, 2009 m. P.182.

³⁸ Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Justitia, Vilnius, 2013 m. P. 136

ar jo nurodytu asmeniu (privertime lytiškai santykiuoti) ir nori tokių lytinių santykių ar lytinės aistros tenkinimo.³⁹

Kai fizinio smurto panaudojimas sukelia nukentėjusiojo mirtį arba sunkų sveikatos sutrikdymą, yra išžaginimo ir nusikaltimo gyvybei arba sveikatai sutaptis.⁴⁰ Analogiškai ir seksualinio prievartavimo atveju. Tačiau jei prieš nukentėjusįjį smurtas naudojamas ne pasipriešinimui įveikti, o kitais tikslais (pvz., siekiant atkeršyti dėl asmens nesutikimo lytiškai santykiuoti, dėl nepasisekusių lytinių santykių ar dėl įžeidimo), arba fizinis smurtas panaudojamas po lytinių santykių ar lytinės aistros tenkinimo, toks fizinio smurto panaudojimas, priklausomai nuo kilusių padarinių, kvalifikuojamas kaip atskiras nusikaltimas.⁴¹ Pavyzdžiui, jeigu nukentėjusiajam asmeniui buvo sunkiai sutrikdyta sveikata, veika kvalifikuojama pagal LR BK 135 str. (sunkus sveikatos sutrikdymas), jei padarytas nesunkus sveikatos sutrikdymas, pagal LR BK 138 str. (nesunkus sveikatos sutrikdymas) bei LR BK 140 str. už fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą.

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, galime teigti, kad tiek privertimas lytiškai santykiuoti, tiek išžaginimas ir seksualinis prievartavimas yra nusikalstamos veikos tik padarius jas tiesiogine tyčia. Jeigu nenustatomas pagrindinis nusikalstamos veikos subjektyvusis požymis – asmens kaltumas, veika negali būti kvalifikuojama pagal LR BK 149, 150 ir 151 straipsnius.

³⁹ Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis byloje Nr. 1A-311/2012, <http://eteismai.lt/byla/262216450266582/1A-311/2012>

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas. Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose. 2004 m. gruodžio 30 d., Nr. 49, 6 p.

2.1.2. Nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamybė privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtyse

Tiek išžaginimo, tiek seksualinio prievartavimo normos sudėtyje yra numatyti net keli šias veikas kvalifikuojantys požymiai. Kvalifikuojantis požymis paprastai tariant yra aplinkybė, daranti veiką pavojingesnę. Privertimo lytiškai santykiauti kvalifikuojantis požymis, vienijantis, šią veiką su išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normomis – tai komentuojamų straipsnių dispozicijose aprašomų veiksmų atlikimas su pilnametystės nesulaukusi asmeniu. LR BK 149 str. 3 d. numatyta: „tas, kas išžagino nepilnametį asmenį“, LR BK 150 str. 3 d.: „tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytus veiksmus atliko nepilnamečiui asmeniui“ bei analogiškai LR BK 151 str. 2 d.: „tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytus veiksmus atliko nepilnamečiam asmeniui“.⁴² Kitaip tariant visas šias nusikalstamas veikas sieja kvalifikuojantis požymis ir šis požymis apibūdina nukentėjusįjį – tai nepilnametis asmuo.

1989 m. Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijos 1 str. nurodoma, kad vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau.⁴³ Pagal LR BK nepilnametį asmenį reikėtų traktuoti nuo 14 iki 18 metų amžiaus. Asmenys, nesulaukę 14 metų amžiaus laikomi mažamečiais. Pagal LR BK komentarą, nepilnamečio asmens žaginimu (BK 149 str. 3 d.) laikomas atvejis, kai auka neturi 18 metų ir kaltininkas tai žinojo, numatė arba pagal įvykio aplinkybes turėjo ir galėjo numatyti. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime Nr. 49, nurodoma, kad išžaginimą ar seksualinį prievartavimą kvalifikuojančio požymio nesuvokimas nepašalina asmens kaltės ir baudžiamosios atsakomybės už išžaginimą ar seksualinį prievartavimą. Tačiau jei kaltininkas darydamas išžaginimą ar seksualinį prievartavimą nesuvokė išžaginimą ar seksualinį prievartavimą kvalifikuojančio požymio, šis požymis negali būti jam inkriminuotas, jei dėl to nėra jo kaltės. Kaltės nėra tada, kai asmuo nesuvokė šiuos nusikaltimus kvalifikuojančio požymio ir neturėjo ar negalėjo jo suvokti.⁴⁴ A. Abramavičius bei G. Švedas, 2008 m., akcentavo, kad pagal visuotinai pripažintą nusikalstamo veikos kvalifikavimo taisyklę, kaltininko tyčia turi apimti ne tik pagrindinius, bet ir nusikalstamą veiką kvalifikuojančius požymius.⁴⁵ Tai yra, kad jeigu

⁴² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000 m. Nr. 89-2741.

⁴³ Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija. 1989.11.20. Ratifikuota 1995.07.03. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 “Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2005. Nr. 22

⁴⁵ A. Abramavičius, G. Švedas, “Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos”. ISSN 1392-1274. TEISĖ 2008 66 (1). P.14.

kaltininkas nusikalstamos veikos metu sąžiningai klydo dėl aukos amžiaus, pagrįstai laikydamas suaugusiu asmeniu, kvalifikuojančio požymio inkriminuoti negalima.

Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismo byloje, E. V. ir E. Š. nuteisti už tai, kad 2011-05-25, apie 23.30, būdami apsvaigę nuo alkoholio ir veikdami bendrininkų grupe, automobilyje „Renault Espace“, stovėjusiam prie vandens telkinio, E. V. numovė nukentėjusiai nepilnametei G. S., kelnes, paprašė, kad E. Š. palaikytų G. S. kol jis užsidės prezervatyvą, o E. Š., suvokdamas, kad E. V. ketina lytiškai santykiuoti su G. S. prieš jos valią, užgules ir laikydamas G. S. rankas, taip panaudodamas prieš nukentėjusiąją fizinį smurtą, kol E. V. užsidėjo prezervatyvą ir, panaudodamas fizinį smurtą, užgulė nukentėjusiąją, nusmaukė į šoną jos kelnaites ir lytiškai santykiavo su nukentėjusiąja nepilnamete G. S. prieš jos valią.⁴⁶ Apeliaciniu skundu nuteistasis E. V. prašė pakeisti apylinkės teismo nuosprendį ir jo veiką iš LR BK 149 str. 3 d. perkvalifikuoti į LR BK 151 str. 2 d. Savo prašymą nuteistasis motyvavo tuo, kad jau ikiteisminio tyrimo metu teigė nežinantis, ar nukentėjusioji yra nepilnametė, nes jos išvaizda kaip 17-18 metų asmens, o teismo nagrinėjimo metu, apklausiamas apie nukentėjusiosios amžių, parodė nežinojęs tikslaus nukentėjusiosios amžiaus, manęs, kad ji 18 metų ar vyresnė, su nuteistuoju E. Š. prieš įvykį apie jos amžių nekalbėjęs, tačiau su nukentėjusiąja kalbėjęs apie jos mokyklą, kurią jis anksčiau baigė. Nukentėjusioji G. S. ikiteisminio tyrimo metu parodė, kad nuteistieji turėjo žinoti, kad ji nepilnametė, nes su nuteistuoju E. Š. ji augo viename kaime ir bendravo, be to, jis gerai pažinojo kitą bylos liudytoją M. G., kuri anksčiau buvo jos bendraklasė, be to, prieš nusikaltimą ji su nuteistaisiais kalbėjo apie mokyklą, todėl jie turėjo suprasti, kad ji mokosi pagrindinėje mokykloje, kurią moksleiviai baigia 17 metų. Teismo nagrinėjimo metu nukentėjusioji parodė, kad E. Š. turėjo žinoti, kad ji nepilnametė, nes jis ir M. G. kaimynai, todėl jis tiksliai žino M. G. amžių. Šioje byloje teismas pabrėžė, kad nuteistųjų duoti parodymai leido teigti, kad nei vienas iš jų nežinojo tikslaus nukentėjusiosios amžiaus, o pagal nukentėjusiosios parodymus, ji jiems nesakė esanti nepilnametė ir jie apie jos amžių turėjo spręsti iš jų tarpusavio kalbų apie mokyklą, E. Š. pažinties su panašaus amžiaus buvusia bendramoksle liudytoja M. G. Taigi, nuteistieji niekada konkrečiai nesiteiravo nukentėjusiosios amžiaus, iš jos negavo jokios konkrečios informacijos apie jos amžių ir tokią išvadą galėjo padaryti tik įvertinę jų pokalbįje paminėtas įvairias *netiesiogines su jos amžiumi susijusias aplinkybes* apie mokyklą, jos draugės amžių. Tačiau įvykio eiga leido spręsti, kad nuteistiesiems buvo reikšmingesnė ne nukentėjusiosios kalbų analizė, o jos *elgesys įvykio vietoje*: nukentėjusioji pavakare į įvykio vietą vyko su drauge ir dviem už ją vyresniais

⁴⁶ Internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/65586474194304/1A-80-134-2012>

vyras, vieno iš kurių – E. V. – anksčiau apskritai nepažinojo. Taipogi, kartu vartojo alkoholinius gėrimus, o liudytojai M. G. išvykus, naktį pasiliko viena su nuteistaisiais. Toks savarankiškas nukentėjusios elgesys nuteistiesiems, nežinojusiems jos tikslaus amžiaus, suteikė pakankamą pagrindą manyti, kad ji jau *nebėra kontroliuojama tėvų, pati priima sprendimus dėl savo elgesio, todėl yra sulaukusi pilnametystės*. Byloje buvę nukentėjusiosios fizinę brandą apibūdinantys duomenys – specialisto išvada, kad nukentėjusioji nėra lytiškai subrendusi, tai nurodo dubens matmenys ir kiti antropometriniai duomenys - taip pat nesuteikia pagrindo vienareikšmiškai teigti, kad nukentėjusiosios išvaizda ją aiškiai rodė esant nepilnamete. Jau nurodyta, kad jos amžius nusikaltimo metu buvo artimas pilnametystei – 17 metų 3 mėnesiai. Be to, „teisinį svorį“ turėjo ir tai, kad teismo posėdyje nukentėjusioji parodė iki įvykio jau gyvenusi lytinį gyvenimą, turėjusi ne mažiau kaip du lytinius partnerius ir dalyvavusi suaugusių kompanijose, kur buvo vartojami alkoholiniai gėrimai.

Įvertinus visas šias aplinkybes kolegija nusprendė, kad nuteistieji sąžiningai klydo dėl nukentėjusiosios amžiaus, ją pagrįstai laikydami pilnamete, todėl LR BK 149 str. 3 d. (nepilnamečio asmens išžaginimas) jiems negali būti inkriminuojama ir yra šalintina iš nuosprendžio aprašomosios dalies.⁴⁷ Iš esmės seksualiniuose nusikaltimuose, esant kvalifikuotai sudėčiai (seksualiniai veiksmai nepilnamečio asmens atžvilgiu), didelis dėmesys yra skiriamas paties nukentėjusiojo asmens elgesiui iki nusikalstamos veikos padarymo – pvz., kaip jau paminėta, ankstesnių lytinių santykių turėjimas, kas leidžia teigti, kad asmuo suvokė atliekamų veiksmų pobūdį, savarankiškumas, bendravimas su pilnamečiais asmenimis, girtavimas tokiose suaugusiųjų asmenų kompanijose ir pan. Kitaip tariant, tai yra nukentėjusiojo asmens charakteristika, kuri galimai galėjo sudaryti prielaidas sąžiningai kaltininkų klaidai.

Teismų praktikoje pasitaiko ir tokių atvejų, kai nors kaltinamasis (-ieji) ir teigia nežinojęs (-ę), kad nukentėjęs asmuo yra nesulaukęs pilnametystės, tačiau nepaisant to, komentuojamas kvalifikuojantis požymis vis tiek yra inkriminuojamas ir tokia „nežinomybė“ traktuojama tik kaip gynybinė pozicija siekiant išvengti baudžiamosios atsakomybės. Toks motyvas dažniausiai yra faktinių bylos aplinkybių visuma, leidžianti paneigti šį teiginį, tai – liudytojų parodymai, ekspertų išvados, nukentėjusiojo asmens fiziniai duomenys (nebrandumas) bei paties kaltininko gyvenimiška patirtis, formuluojama kaip - „turėjo ir galėjo suvokti“. Pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismo byloje Nr. 1A-708-417-2011, akcentuojama, kad: „nuteistasis, būdamas 30 metų amžiaus, turėjo ir galėjo suvokti, kad nukentėjusioji yra

⁴⁷ Internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/65586474194304/1A-80-134-2012>

nepilnametė“.⁴⁸ Kitaip tariant, tai yra intelektualinis kriterijus. Apskritai suvokimas apibrėžiamas kaip gebėjimas palyginti suvokiamus objektus su savo atmintyje saugomais ankstesniais tų objektų vaizdais bei aprašais ir juos atpažinti. Suvokimas yra panašus į mąstymo procesą tuo, kad gali transformuoti vaizdą ir padaryti jį tinkamą sprendimui priimti.⁴⁹ Todėl, preziumuojama, kad suaugęs asmuo, turintis gyvenimiškos patirties, turi ir gali suvokti, kokio amžiaus yra kitas asmuo, o ypač, kad jis yra nepilnametis. Žinoma, jei pats nukentėjęsysis, besielgdamas taip, kaip yra būdinga tik suaugusiems asmenims, ar taip vizualiai atrodantis, nesudaro sąlygų sąžiningai kaltininko klaidai.

Analogiška situacija yra ir privertimo lytiškai santykiuoti atveju. Kaltininkui bus inkriminuojama BK 151 str. 2 d., kuomet jis (arba ji), grasindamas panaudoti smurtą, panaudodamas kitokią psichinę prievartą arba pasinaudodamas nepilnamečio asmens priklausomumu privertė jį lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su juo pačiu arba kitu asmeniu. Svarbu paminėti, kad šio komentuojamo straipsnio sudėtyje nėra mažamečio asmens, kaip veiką kvalifikuojančio požymio, nors ir išžaginimo ir privertimo lytiškai santykiuoti sudėtyse yra. Taip yra todėl, kad nukentėjusiuoju privertimo lytiškai santykiuoti sudėtyje gali būti ir moteriškos, ir vyriškos lyties asmuo, paprastai ne jaunesnis nei 14 metų. Mažamečio privertimas lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą pagal bendrą taisyklę kvalifikuojamas arba kaip išžaginimas, arba kaip seksualinis prievartavimas pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle.⁵⁰

Taigi, nepilnametis asmuo, kaip veiką kvalifikuojantis požymis - dar vienas privertimą lytiškai santykiuoti, išžaginimą ir seksualinį prievartavimą vienijantis požymis. Vadinasi, vertinant padarytą nusikalstamą veiką, kuria buvo pažeista nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvė ir (ar) neliečiamybė reikia labai gerai išanalizuoti ir įvertinti koks prievartos elementas, palaužęs nukentėjusiojo asmens valią buvo esminis. Tik išsiaiškinus tikrąją, valią palaužusią aplinkybę, bus tinkamai pritaikyta baudžiamojo įstatymo specialioji norma. Nustačius esminį momentą, nustatysime ar veika atitinka privertimą lytiškai santykiuoti, ar išžaginimą, o gal jis (ji) buvo seksualiai prievartautas (-a).

⁴⁸ Internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/277127102261912/1A-708-417-2011>

⁴⁹ Internetinė prieiga: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Suvokimas>

⁵⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Registrų centras. Vilnius, 2009 m. P. 187.

2.1.3. Juridinio asmens atsakomybė privertimo lytiškai santykiuoti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtyse

2006 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos Seime buvo priimtas įstatymas Nr. X-711, kuriuo už privertimą lytiškai santykiuoti, išžaginimą ir seksualinį prievartavimą, buvo įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė ir juridinio asmens statusą turintiems subjektams. Tačiau svarbu pabrėžti, kad juridinio asmens baudžiamasis persekiojimas už šias veikas galimas tik tada, kai šie nusikaltimai atliekami mažamečių ir nepilnamečių asmenų atžvilgiu. Už nusikalstamas veikas, kuriomis pažeidžiama suaugusio asmens, nesvarbu ar vyro, ar moters seksualinio apsisprendimo laisvė, juridinio asmens atsakomybė nėra numatyta.

Iš esmės šiuo paminėtu įstatymu buvo įgyvendintas 2003 m. gruodžio 22 d. ES Tarybos pagrindų sprendimas 2004/68/TVR dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija.⁵¹ Vadovaujantis šiuo teisės aktu, juridiniu asmeniu pripažįstamas, bet kuris tokį statusą pagal galiojančius įstatymus turintis subjektas, išskyrus valstybės arba kitas viešąsias valdžios funkcijas vykdančias įstaigas, taip pat tarptautines organizacijas.⁵² Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.33 str.: „Juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme.“⁵³ Šia nuostata vadovujamasi ir LR BK. Pagal LR BK 20 str. 1 dalį juridinis asmuo atsako tik už tas nusikalstamas veikas, už kurių padarymą šio kodekso specialiojoje dalyje numatyta juridinio asmens atsakomybė, pagal šio straipsnio 2 dalį juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas tik tuo atveju, *jeigu nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai arba interesais padarė fizinis asmuo, veikęs individualiai ar juridinio asmens vardu, jeigu jis, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turėjo teisę atstovauti juridiniam asmeniui arba priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą*. Trečiojoje dalyje numatyta, kad juridinis asmuo gali atsakyti už nusikalstamas veikas ir tuo atveju, jeigu jas juridinio asmens naudai padarė juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas dėl šio straipsnio 2 dalyje nurodyto asmens nepakankamos priežiūros arba kontrolės, 4 dalyje nurodoma, kad juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nepašalina fizinio asmens, kuris padarė, organizavo, kurstė arba padėjo padaryti nusikalstamą veiką, baudžiamosios atsakomybės. Paskutiniojoje, 5 dalyje reglamentuojama, kad pagal šį kodeksą neatsako valstybė, savivaldybė, valstybės ir savivaldybės institucija ir įstaiga bei tarptautinė

⁵¹ Internetinė prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279767&p_tr2=2.

⁵² Internetinė prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=271846&p_tr2=2.

⁵³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

viešoji organizacija.⁵⁴ Kaip matome, juridinio asmens atsakomybė yra neįmanoma, jeigu neidentifikuojama fizinio asmens atsakomybė, kuriam inkriminuojama nusikalstama veika. Tai yra būtinas baudžiamosios atsakomybės elementas. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro rekomendacijose dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo, II skyriaus, 6 punkte nurodoma, kad kiekvienu atveju būtina tiksliai nustatyti juridinio asmens struktūrą, juridinio asmens valdymo organų hierarchiją, jų tarpusavio teisinius ryšius, funkcijas ir kompetenciją, nes nuo šių aplinkybių priklausys, kaip bus išspręstas juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimas.⁵⁵

Reikia pripažinti, kad praktiškai sunku įsivaizduoti, kaip ūkio subjektas (juridinis asmuo) gali būti išžagino, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiuoti vykdytoju. Tai galbūt puikiausiai atskleistų teisminė praktika, tačiau deja, tokio pobūdžio bylų, kuriose pagal komentuojamus straipsnius baudžiamoji atsakomybė būtų inkriminuojama juridiniam asmeniui, surasti nepavyko. Tokios praktikos Lietuvos teismai dar nesuformavo. Taigi, lieka tik teoriniai pasvarstymai. Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato gruodžio 30 d. nutarime Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžagino ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ 15 punkte nurodyta, kad: „išžagino ir seksualinio prievartavimo vykdytoju pripažįstamas asmuo, kuris darant nusikaltimą naudojo fizinį smurtą, grasinimus ar kitais veiksmais atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis ir lytiškai santykiavo su nukentėjusiuoju arba tenkino su juo lytinę aistrą. Išžagino ir seksualinio prievartavimo vykdytoju laikomas ir toks asmuo, kuris naudojo fizinį smurtą, grasino ar kitais veiksmais atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis, bet lytiškai su nukentėjusiuoju nesantykiavo ir netenkino lytinės aistros. Taip pat vykdytoju laikomas asmuo, kuris nors ir nenaudojo smurto, negrasino nukentėjusiajam, tačiau, kitiems bendrininkams palaužus nukentėjusiojo pasipriešinimą arba pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle, lytiškai santykiavo su juo ar tenkino lytinę aistrą. Išžagino ir seksualinio prievartavimo vykdytoju pripažįstamas ir toks asmuo, kuris organizavo, kurstė ar padėjo padaryti išžagino ar seksualinį prievartavimą asmeniui, kuris dėl amžiaus ar psichinės būklės neatsako pagal baudžiamuosius įstatymus.“⁵⁶ Taigi, pastebėtina, kad tam, jog būtų pripažintas seksualinio nusikaltimo vykdytoju, nebūtinai turi atlikti seksualinio pobūdžio veiksmus. Kitaip tariant, juridiskai nėra reikalaujama paties lytinio akto (sueities). Atsakomybei kilti užtenka ir fizinio smurto, grasinimo ar kitokių veiksmų, kurie atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis. Kaip jau

⁵⁴ Internetinė prieiga: <http://www.infolex.lt/ta/66150:str20>.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro rekomendacijos „Dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo“, 2004 11 24 Nr. I-188, II sk. 6 p.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49. Dėl teismų praktikos išžagino ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose. Teismų praktika. 2005 m. Nr. 22

buvo paminėta, juridinio asmens atsakomybė neįmanoma be fizinio asmens atsakomybės, kuris ir įvykdė nusikalstamą veiką, tačiau tam, kad už šią veiką papildomai būtų traukiamas atsakomybėn ir juridinis asmuo, turi būti įrodyta, kad fizinis asmuo veikė juridinio asmens naudai arba interesams. Taipogi, turėjo teisę veikti (priimti sprendimus) juridinio asmens vardu. Tai pagrindiniai kriterijai, apsprendžiantys juridinio asmens atsakomybės klausimą. Naudą, verslo požiūriu, suprantame kaip tai, kas vertinga ar pelninga. Taigi, kaip juridinis asmuo gali pasipelnėti iš vaikų žagino, seksualinio prievartavimo ir privertimo lytiškai santykiuoti? Panagrinėkime situaciją hipotetiškai.

Pavyzdžiui, įsivaizduokime situaciją, kuomet viename iš Lietuvos didžiųjų miestų įsisteigia naujas privatus vaikų darželis, kuris priima vaikus nuo 2 iki 6 metų. Į rinką integruojasi itin sparčiai, nes siūlomos aukščiausios kokybės paslaugos, kvalifikuoti vaikų priežiūros specialistai ir visa tai - itin patraukliomis kainomis. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje iki šiol jaučiamas vaikų darželio trūkumas, žinoma, tai susilauks labai daug dėmesio ir šio darželio vietos bus labai greitai užpildytos. Tačiau iš tiesų, vaikų darželio pavadinimas yra tik priedanga. Tėvų atvedami vaikai čia galbūt būtų svaiginami tam tikrais psichiką veikiančiais vaistais ar narkotinėmis medžiagomis, su jais lytiškai santykiuojama bei atliekami kiti seksualinio pobūdžio veiksmai. Darželyje lankosi įvairūs tokių seksualinių paslaugų norintys asmenys, kurie už šias „paslaugas“ susimoka vaikų darželio atstovui (direktoriui) ar kitam įgaliotam asmeniui (pvz. auklėtojai). Daromas pornografinės nuotraukos, patys vaikų darželio darbuotojai parduoda jas vietiniams ar užsienio šalių užsakovams. Visi įmonėje dirbantys asmenys apie tokią planuojamą juridinio asmens veiklą žinojo ir sutiko su tokiomis darbo sąlygomis, buvo aptartas net ir apmokėjimas (atlygis). Bet svarbiausia - iš tokių paslaugų gaunamos lėšos, naudojamos juridinio asmens infrastruktūros objektų gerinimui, reklamai, naujiems baldams, žaislams ir pan.

Taigi, iš pateiktos situacijos galime teigti, kad šis juridinis asmuo – vaikų darželis, be tiesioginių pajamų, gaunamų iš tėvų, kartu užsiima ir vaikų seksualiniu išnaudojimu bei pornografija, kurie taip pat teikia jam pelną. Vaiko išnaudojimas pornografijai, yra numatytas LR BK 162 str., tačiau šio straipsnio dispozicija neišsami, joje nėra numatytas lytinis santykiavimas su vaiku.⁵⁷ Apskritai lytinis santykiavimas su vaiku yra laikomas prievartiniu (nepaisant jo formalaus sutikimo), kadangi dėl mažametystės jis negali suvokti su juo atliekamų veiksmų esmės, o ką jau kalbėti apie tokią situaciją, kuomet jie dar ir svaiginami psichiką veikiančiomis medžiagomis. Pateiktoje situacijoje, padarytos veikos, kurios teikė realios materialinės naudos

⁵⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000 m., Nr. 89-2741.

juridiniam asmeniui, turėtų būti pripažįstamos kaip mažamečių asmenų žaginimas, seksualinis prievartavimas, pasinaudojimas jų bejėgiška būkle ir juridinis asmuo (vaikų darželis) traukiamas atsakomybėn pagal LR BK 149 str. 4 d., 150 str. 4 str. bei atitinkamai pagal kitas BK specialiąsias normas, kaip nusikalstamų veikų sutaptis, kadangi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 2004 m. gruodžio 30 d. nutarime “Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose” išaiškino, kad: jei asmuo, prievarta lytiškai santykiavęs su nukentėjusiuoju, be to dar tenkino lytinę aistrą ir analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu, šios veikos sudaro nusikaltimų sutaptį ir kvalifikuojamos pagal BK 149 ir 150 str.⁵⁸

Taigi, akivaizdu, kad juridinis asmuo, gali būti išžaginimo, seksualinio prievartavimo ir privertimo lytiškai santykiuoti vykdytoju. Todėl negalime tvirtinti, kad įstatymų leidėjas nepagrįstai įtvirtino tokią juridinių asmenų atsakomybę už seksualinius nusikaltimus prieš vaikus. Tačiau nuo 2006 metų, kuomet ši nuostata buvo įtraukta į LR BK, iki šiol nėra tokios teisminės praktikos, todėl manytina, kad toks baudžiamojo įstatymo formulavimas yra tik formalumas, prisiimant tarptautinius įsipareigojimus ir neaišku, ar kada nors atliks savo tikrąją, tiesioginę funkciją – ar kada nors bus pritaikytas Lietuvos baudžiamojoje teisinėje praktikoje? Esminę reikšmę čia įgauna posakis – „geriau turėti tada, kai nereikia, negu neturėti, kai reikia“.

⁵⁸ Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 “Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2005 m.. Nr. 22

2.2. Privertimo lytiškai santykiuoti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo skiriančių požymių analizė

Kaip teisingai pastebėjo baudžiamosios teisės teoretikai, privertimo lytiškai santykiuoti normos paskirtis – kriminalizuoti tuos lytinio santykiavimo ir lytinės aistros tenkinimo prievartinius būdus, kurie neapima išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normų.⁵⁹ Tai kaip tam tikras tikslas, kuriuo siekiama sudaryti baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumą, nustačius lytinės prievartos atvejį ir kuomet dėl panaudotų, nukentėjusiojo valią palaužusių elementų, negalima inkriminuoti nei išžaginimo, nei seksualinio prievartavimo normų. Iš esmės tai ir atskleidžia šios normos santykį su išžaginimu ir seksualiniu prievartavimu. Taigi, kokius nusikalstamos veikos požymius, nustačius lytinės prievartos atvejį, veiką pripažinsime kaip privertimą lytiškai santykiuoti ir atmesime išžaginimo ir seksualinio prievartavimo požymius?

LR BK komentare nurodoma jog seksualinis prievartavimas nuo išžaginimo iš esmės skiriasi vienu požymiu – lytinės aistros tenkinimo forma.⁶⁰ Išžaginimo atveju lytinės aistros tenkinimas galimas tik natūraliu būdu, t.y. vaginalinis lytinis aktas tarp vyro ir moters, kai kontaktuojama vyro varpa ir moters vagina.⁶¹ Seksualinio prievartavimo atveju, tai nėra lytinis santykiavimas, vaginalinis lytinis aktas. Objektiviai tai gali būti lytinio akto imitavimas ir kiti veiksmai liečiant nukentėjusiojo – moters arba vyro lytinius organus ar kitas kūno dalis, jeigu tai daroma siekiant seksualinio pasitenkinimo. Tai lytinės aistros tenkinimas ne natūraliu būdu ir ne tik su priešingos lyties asmeniu.⁶² Privertimo lytiškai santykiuoti dispozicijoje nurodoma, kad „tas, kas privertė jį lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą“.⁶³ Vadinasi, privertimo lytiškai santykiuoti atveju galimas tiek vaginalinis lytinis santykiavimas, tiek ir kitokia lytinio santykiavimo forma. Kitaip tariant, privertimo lytiškai santykiuoti norma apima visas įmanomas lytinio kontakto formas. Tačiau reikia pripažinti, kad tai nėra esminis požymis. Veikos atlikimo būdas, t.y. lytinis santykiavimas ir lytinės aistros tenkinimas leidžia apspręsti tik tai, ar tai išžaginimas ar seksualinis prievartavimas.

⁵⁹ Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Justitia, 2013 m. P. 174.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Registrų centras, Vilnius, 2009 m. P. 185.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.*

⁶³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

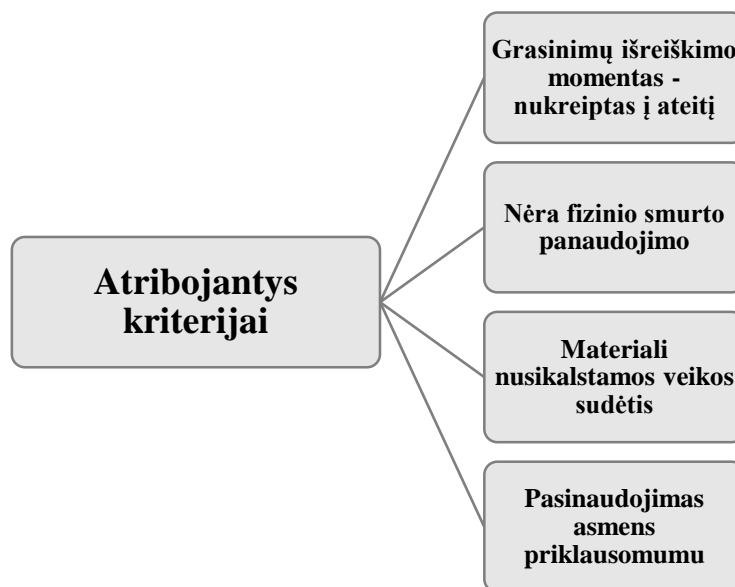
Esminis privertimo lytiškai santykiuoti normos skirtumas nuo išžaginimo ir seksualinio prievartavimo yra tas, kad *grasinimai priverčiant lytiškai santykiuoti yra nukreipti į jų įgyvendinimą ne tuoj pat, o ateityje*.⁶⁴

Kaip antrąjį skirtumą, galime išskirti tai, kad *privertimo lytiškai santykiuoti normos sudėtis nenumato fizinio smurto panaudojimo* kaip vieno iš nukentėjusiojo asmens valios palaužimo elementų. LR BK 151 str. numatytas grasinimas apima grasinimą panaudoti fizinį smurtą ir kitokią psichinę prievartą (pavyzdžiui, grasinimas sunaikinti ar sugadinti nukentėjusiojo turtą, parduoti nukentėjusįjį prostitutacijai ir pan.).⁶⁵

Trečiuoju skirtumu galime įvardyti tai, kad privertimo lytiškai santykiuoti normos sudėtis yra materialinė (siejama su pavojingų padarinių kilimu), skirtingai nei išžaginimo ir seksualinio prievartavimo, kurių sudėtys yra laikomos formaliomis (pavojingi padariniai nėra būtini).

Ketvirtasis požymis – asmens priklausomumas nuo kaltininko, kuriuo jis pasinaudoja. Nei išžaginimo, nei seksualinio prievartavimo sudėtyse nėra numatytas nukentėjusiojo asmens priklausomumo elementas nuo kaltininko, kaip antai privertimo lytiškai santykiuoti normoje.

Įvardytus esminius skiriančiuosius požymius, vizualiai galime pavaizduoti taip:

2 pav. Privertimą lytiškai santykiuoti atribojantys kriterijai nuo išžaginimo ir seksualinio prievartavimo.

⁶⁴ Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Justitia, 2013 m. P. 178

⁶⁵ *Ibid.*

Trumpai aptarus kiekvieną esminį privertimo lytiškai santykiauti skiriamąjį požymį nuo išžaginimo ir seksualinio prievartavimo, su tikslu atskleisti jų turinį, kiekvienas iš jų toliau šiame darbe bus aptiriamas plačiau.

2.2.1. Grasinimų išreiškimo momentas ir fizinio smurto panaudojimas privertimo lytiškai santykiuoti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtyse

Savaime suprantama, kad kalbėdami apie nukentėjusiojo valios palaužimą, kalbėsime apie neteisėtą prievartos panaudojimą, dėl kurio asmeniui baudžiamajame procese suteikiamas nukentėjusiojo asmens statusas. Baudžiamojoje teisėje nuo romėnų laikų žinoma prievartos, kaip nusikalstamo poveikio kitam žmogui sąvoka. Iš romėnų teisės perimtas ir prievartos skirstymas į dvi rūšis: fizinę (lot. *vis absoluta*) ir psichinę (lot. *vis compulsiva*).⁶⁶ Tokį skirstymą iš esmės lėmė poveikio nukentėjusiajam specifika (pavojingi padariniai). Tiek psichinės, tiek fizinės prievartos koncepcijos nėra naujas, tačiau iki šiol aktualus ir įstatymu uždraustas reiškiny. Psichinė ir fizinė prievarta neretai tapatinama su psichiniu ir fiziniu smurtu. Šiomis prievartos formomis pažeidžiamas asmens psichologinis ir fizinis neliečiamumas. Fizinė prievarta yra įvardijamos pavojingos bei priešingos teisei prieš nukentėjusiojo valią realizuojamos veikos, kuriomis yra kėsiniama į jo fizinį neliečiamumą, sužalojant jo kūną arba/ir pažeidžiant vidaus organų biologinį funkcionavimą (mirtis, atitinkamo mąsto sveikatos sutrikdymai, fizinės kančios, bejėgiška būklė ir kt.). Ši prievartinė veika pirmiausia yra nukreipta į nukentėjusiojo organizmą (kūną) kaip autonominę biologinę struktūrą, todėl jos nusikalstamu rezultatu yra laikoma sukelta fizinio pobūdžio žala (fiziologiniai organizmo pokyčiai).⁶⁷

Psichinė prievarta – tai grasinimai, kurie apibrėžiami kaip pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsirastų tam tikros neigiamos pasekmės. Objektiviai psichinę prievartą apibūdina tokie požymiai kaip bauginamasis poveikis psichikai, pavojingumas, poveikio psichikai išraiškos įvairovė, realumas. Subjektyvusis jos elementas pasireiškia tiesioginės tyčios forma. Psichinis bauginantis poveikis gali būti išreikštas įvairiai: žodžiu, raštu, tam tikru kitu elgesiu. Pabrėžtina tai, kad fizinis smurtas kaip žmogaus mušimas, kankinimas, laikymas nelaisvėje ir kiti panašūs smurto veiksmai taip pat gali būti bauginamosios paskirties ir traktuojami kaip psichinė prievarta.⁶⁸ Pagal Lietuvos baudžiamąją teisę, psichinė prievarta gali būti suprantama kaip savarankiška nusikalstama veika (pvz. LR BK 145 str.) arba kaip nusikalstamos veikos požymis.

⁶⁶ O. Fedosiuk, „Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje“. *Jurisprudencija*, 2001 m., t.21(13); P. 102.

⁶⁷ R. Marcinauskaitė, Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2008 m. 11(113); P. 42.

⁶⁸ Internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/186187411842515/1-2068-311/2012>.

Visos trys šiame darbe nagrinėjamos nusikalstamos veikos – privertimas lytiškai santykiuoti, išžaginimas ir seksualinis prievartavimas nekvestionuotinai apima tam tikrą prievartos elementą, kaip nusikalstamos veikos požymį, privertusį nukentėjusįjį palūžti. Kaip žinia, fizinės prievartos (smurto) panaudojimas numatytas tik išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtyse, privertime lytiškai santykiuoti šio požymio nėra, tačiau kiekvienoje šios normos dispozicijoje aprašomas grasinimas panaudoti smurtą, kaip nukentėjusiojo valios (pasipriešinimo) palaužimas, todėl atskleiskime čia „tūnantį“ esminį skirtumą.

Šis grasinimų kryptingumas (jų panaudojimas laiko atžvilgiu) ir fizinio smurto panaudojimas labai aiškiai ir tiksliai buvo apibrėžtas Klaipėdos apygardos teismo byloje, kuomet teismas pasisakė, kad pagal formuojamą teismų praktiką lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas grasinant pavartoti fizinį smurtą (psichinis smurtas) yra tada, kai nukentėjusiojo asmens esamam ar galimam pasipriešinimui įveikti kaltininkas pavartoja veiksmus, kurie yra grasinamojo pobūdžio, prieš nukentėjusį asmenį. Grasinimai pavartoti fizinį smurtą gali būti išreiškiami žodžiais (pavyzdžiui, teigiant, kad jei nukentėjusysis asmuo nesutiks lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku, prieš jį bus pavartotas fizinis smurtas) arba kitokio pobūdžio veiksmais (pavyzdžiui, į nukentėjusįjį nukreipiamas peilis, šautuvas ar kitas daiktas, kuriuo galima sužaloti kūną). Šis išžaginimo ar seksualinio prievartavimo požymis apima tik grasinimą pavartoti fizinį smurtą. Kitokio pobūdžio grasinimai nesudaro šio išžaginimo ar seksualinio prievartavimo požymio, tačiau gali atitikti kitą išžaginimo ar seksualinio prievartavimo požymį „kitaip atimdamas galimybę priešintis“ arba LR BK 151 straipsnyje numatyto privertimo lytiškai santykiuoti nusikaltimo sudėties požymius. Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo metu grasinama pavartoti fizinį smurtą turint tikslą įveikti nukentėjusiojo pasipriešinimą, todėl laiko požiūriu grasinimas turi būti padaromas prieš lytinį santykiavimą ar lytinės aistros tenkinimą. Jei grasinimas išsakomas po lytinio santykiavimo ar jam nepasisekus, tokia veika gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę pagal BK 145 straipsnį. Išžaginimo ar seksualinio prievartavimo metu grasinimas siejamas su fizinio smurto pavartojimu *tuoj pat*, jei nukentėjusysis nesutiks su kaltininko reikalavimais. Jei nesutikimo atveju grasinama fizinį smurtą pavartoti vėliau, kaip kerštą dėl nukentėjusiojo nesutikimo su kaltininko reikalavimu, veika negali būti kvalifikuojama pagal BK 149 ar 150 straipsnį, tačiau priklausomai nuo aplinkybių gali būti kvalifikuojama pagal LR BK 151 straipsnį. Grasinimas paprastai siejamas su fizinio smurto pavartojimu prieš nukentėjusįjį. Jei grasinama pavartoti fizinį smurtą prieš kitus asmenis, veika gali būti kvalifikuojama kaip išžaginimas ar seksualinis prievartavimas tik tuo atveju, jei kitas asmuo yra *toje pačioje vietoje* kaip kaltininkas ir nukentėjusysis, ar su juo

palaikomas ryšys, grasinama prieš kitą žmogų smurtą pavartoti tuoj pat, jei nukentėjusysis nesutiks su kaltininko reikalavimais ir toks grasinimas palaužė nukentėjusiojo pasipriešinimą (grasinama nesutikimo atveju sumušti ar pagrobtį tame bute; ar kitoje vietoje esantį mažametį sūnų, ar ligotą motiną, sutuoktinį ir pan.).

Išžaginimas ir seksualinis prievartavimas turi būti atribotas nuo privertimo lytiškai santykiuoti, numatyto BK 151 straipsnyje. BK 149, 150 ir 151 straipsniuose numatyta baudžiamoji atsakomybė už prievartinius lytinius santykius ar lytinės aistros tenkinimą. Tačiau LR BK 151 straipsnio sudėtis nenumato fizinio smurto pavartojimo kaip vieno iš nukentėjusiojo valios palaužimo elementų. BK 151 straipsnyje numatytas grasinimas apima grasinimą pavartoti fizinį smurtą ir kitokią psichinę prievartą (pavyzdžiui, grasinimas sunaikinti ar sugadinti nukentėjusiojo turtą, perduoti nukentėjusįjį prostitucijai ir pan.). Esminis BK 151 straipsnio skirtumas nuo BK 149 ir 150 straipsnių yra ir tas, kad *grasinimai priverčiant lytiškai santykiuoti yra nukreipti į jų įgyvendinimą ne tuoj pat, o ateityje*.⁶⁹

Pavyzdžiui, Plungės rajono apylinkės teismo byloje Nr. 1-10-404/2012, A.P. buvo kaltinamas pagal LR BK 151 str. 1 d., t.y. tuo, kad 2008 m. sausio 22 d., apie 20 val. nakties, Plungės rajone, Stonaičių kaime esančios D. D. sodybos gyvenamajame name, kaltinamasis A. P. paliepęs nukentėjusiajai E. N. nusirengti ir atsigulti į lovą, tačiau jai nepaklusus, kumščiu trenkė į sieną ir pagrasinęs panaudoti fizinį smurtą bei kitokią psichinę prievartą - susidoroti su E. N. vaiku ir šeimos nariais, jeigu nesutiks su juo lytiškai santykiuoti ir kitaip tenkinti lytinę aistrą, sunaikinti turtą - sudeginti namą, jeigu apie tai praneš namiškiams arba policijai, privertė E. N. su juo lytiškai santykiuoti, du kartus atliekant vaginalinį lytinį aktą - įvedant varpą į makštį, vieną kartą tenkinti lytinę aistrą oraliniu būdu - įvedant varpą į burną.⁷⁰ Pabrėžtina, jog kaltinamasis iš pradžių trenkė kumščiu į sieną, kas leidžia suprasti, kad jis galimai buvo pasiryžęs panaudoti smurtą čia ir dabar (kas atitiktų išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtis), jei ji nepaklus, tačiau veikia buvo kvalifikuota pagal LR BK 151 str. 1 d., kadangi lemiamą reikšmę čia turėjo kaltinamojo išsakytas grasinimas susidoroti su nukentėjusiosios šeimos nariais, kurių nusikalstamos veikos įvykdymo vietoje (sodyboje) tuo metu nebuvo, todėl savaime aišku, kad jų įgyvendinimas buvo nukreiptas į ateitį. Tačiau kodėl šioje situacijoje pateiktas grasinimas susidoroti su artimaisiais negalėtų būti traktuojamas kaip išžaginimas ir seksualinis prievartavimas kitaip atimant galimybę priešintis? Juk tai taip pat palaužtų nukentėjusiojo asmens valią?

⁶⁹ Internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/20722885673337/1A-104-458-2014>.

⁷⁰ Internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/42624887907893>.

Iš tiesų labai svarbu atriboti išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtyse esantį požymį „kitaip atimdamas galimybę priešintis“ ir privertimo lytiškai santykiauti „panaudodamas kitokią psichinę prievartą“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato gruodžio 30 d. nutarime Nr. 49, 9 punkte nurodyta, kad lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas kitaip atimant galimybę priešintis yra tada, kai nukentėjusiojo asmens pasipriešinimui įveikti kaltininkas panaudoja būdus, kurių neapima terminai „fizinio smurto panaudojimas“ ar „grasinimas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą“, ar „pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle“, tačiau jais palaužiama nukentėjusiojo asmens valia priešintis ir pažeidžiama jo seksualinė laisvė, dėl to lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas įvyksta prieš nukentėjusiojo valią. Tai gali būti nukentėjusiojo surišimas (jei tam nenaudojamas smurtas), migdomųjų ar kitokių valią paralyžiuojančių vaistų, narkotinių arba psichotropinių medžiagų sugirdymas nukentėjusiajam be jo žinios ar apgaule arba kitaip prieš jo valią, melagingas kokios nors reikšmingos nukentėjusiojo apsisprendimui žinios pranešimas, uždarymas į izoliuotą patalpą atimant laisvę. Kitoks galimybės priešintis atėmimas gali būti grasinimas *tuoj pat* sunaikinti ar atimti turtą, palikti vieną be pagalbos miške ar kitoje nuošalioje vietoje ir pan.⁷¹

LR BK komentare nurodoma, kad kitokia psichinė prievarta – tai gali būti grasinimas sunaikinti, sugadinti turtą *tuoj pat ar ateityje*, grasinimas padaryti kitokią žalą, pažeisti nukentėjusiojo ar jo artimo asmens interesus, grasinimas paskleisti kompromituojančias žinias ar kitaip pakenkti.⁷² Taigi, skirtingai nuo išžaginimo ir seksualinio prievartavimo kitokios psichinės prievartos panaudojimas privertimo lytiškai santykiauti prasme nėra susijęs su grasinimu nukentėjusiajam padaryti fizinės žalos. Tiksliau fizinės žalos padarymu jam pačiam.

Pabrėžtina, kad psichinė prievarta *kaip vertimo priemonė* – bet kokio turinio grasinimai (grasinimai smurtu, turto sunaikinimu, paslapties atskleidimu, kitais nemalonumais, *tiesk tuoj pat, tiesk ateityje*).⁷³

Fizinis smurtas verčiant tenkinti lytinę aistrą (kai tai neatitinka išžaginimo ir seksualinio prievartavimo požymių) vertintinas kaip atskiras nusikaltimas (LR BK 135 – 140 str.).⁷⁴ Vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimu, Nr. 49, 6 punktu, jei prieš nukentėjusįjį fizinis smurtas panaudojamas ne pasipriešinimui įveikti, o kitiems tikslams

⁷¹ Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 “Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. Teismų praktika. 2005 m. Nr. 22

⁷² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Registrų centras, Vilnius, 2009 m. P. 188

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Justitia, 2013 m. P. 175

(pavyzdžiui, siekiant atkeršyti dėl asmens nesutikimo lytiškai santykiuoti, dėl nepasisekusių lytinių santykių ar dėl įžeidimo), arba fizinis smurtas panaudojamas po lytinių santykių ar lytinės aistros tenkinimo, fizinio smurto panaudojimas, atsižvelgiant į kilusius padarinius, kvalifikuojamas kaip atskirtas nusikaltimas.⁷⁵ Taigi, visais atvejais, norint panaudotą fizinį smurtą identifikuoti kaip nusikalstamos veikos požymį komentuojamose nusikalstamos veikose, jis neatsiejamai turi būti nukentėjusiojo valios palaužimo elementas.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 “Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. Teismų praktika. 2005 m. Nr. 22, 6 p.

2.2.2. Pasinaudojimas asmens priklausomumu privertimo lytiškai santykiauti sudėtyje ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas

Asmens priklausomas nuo kaltininko LR BK 151 str. prasme taip pat yra traktuojamas kaip nukentėjusiojo valios palaužimo elementas, tačiau atsižvelgiant į jo išskirtinumą bus analizuojamas atskirai nuo kitų asmens valios palaužimo elementų. Tai dar vienas požymis, skiriantis privertimą lytiškai santykiauti nuo išžaginimo ir seksualinio prievartavimo, kadangi tik privertimo lytiškai santykiauti norma apima šį požymį.

LR BK komentare nurodoma, kad pasinaudojimas asmens priklausomumu yra specifiška privertimo lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą forma, kuri gali būti nesusijusi su jokiais grasinimais ar kitokia psichine prievarta, o tik pasinaudojant faktišku nukentėjusio asmens priklausomumu nuo kaltininko, dėl ko jis ir sutinka būti seksualiai išnaudojamas.⁷⁶ Toliau nurodoma, kad priklausomumas gali būti labai įvairus: šeimyninis priklausomumas (vaiko – nuo tėvų, kitų giminaičių), materialinis (globotinio ar globėjo), tarnybinis (pavaldinio nuo viršininko, darbininko nuo darbdavio, moksleivio nuo mokytojo) ir t.t. Priklausomumas gali būti tiek formalizuotas, tiek neformalus (paauglių grupės nario priklausomumas nuo jos lyderio, nusikaltėlių gaujos nario – nuo jos vadovo) ir pan.⁷⁷

Kitame baudžiamosios teisės teoretikų ir praktikų darbe, sutinkama nuomonė, kad pasinaudojimas priklausomumu – tai specifinė psichinės prievartos rūšis, kai nukentėjusiajam tiesiogiai arba užuominomis leidžiama suprasti, jog, norėdamas išvengti tam tikrų nemalonumų, jis privalo paklusti kaltininko valiai ir patenkinti jo seksualinius norus. Priklausomumas suponuoja tokius santykius tarp žmonių, kai vieno žmogaus gerovė (padėtis) priklauso nuo kito žmogaus geros valios. Juridinę reikšmę turi tik teisinis (formalus) priklausomumas.⁷⁸

Privertimo lytiškai santykiauti norma pagal požymį „pasinaudojimas priklausomumu“ turi būti taikoma atsižvelgiant į socialinį-moralinį veikos kontekstą. Labai atsargiai reikia vertinti skundą dėl to, kad vienas sutuoktinis verčia kitą sutuoktinį lytiškai santykiauti. Viršininko (viršininkės) intymus pasiūlymas pavaldinei (pavaldiniui), atsižvelgiant į socialinį-moralinį veikos kontekstą, gali reikšti tiek vertimą lytiškai santykiauti, tiek ir norą užmegzti rimtus santykius ir pan.⁷⁹

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49. Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose. Teismų praktika. 2005 m. Nr. 22.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000 m., Nr. 89-2741.

⁷⁸ Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Justitia, 2013 m. P. 176.

⁷⁹ *Ibid.*

Visi mes vienaip ar kitaip esame susaistyti subordinaciniais saitais, t.y. nuo kažko priklausomi – juridiškai, finansiškai, materialiai ir t.t. Vieni daugiau, kiti galbūt mažiau. Priklausomumas yra gyvenimiška situacija, jo variacijų galima išvelgti gana nemažai ir praktiškai neįmanoma jų visų apžvelgti, tačiau reikia sutikti su anksčiau aptarta nuomone, kad juridinę reikšmę turi tik teisinis (formalus) priklausomumas.

Pavyzdžiui, psichotropinėmis medžiagomis prekiaujantis asmuo, padidina narkotikų dozių kainas nuo narkotikų priklausomai klientei ir kainos „prieaugi“ pasiūlo kompensuoti seksualiniais santykiais. Narkotikų platinimu besiverčiantis asmuo niekuo negrasina ir neverčia to daryti darydamas kitokį psichologinį spaudimą, o tiesiog pateikia tai kaip atitinkamą sprendimą. Be kita ko suprasedamas, kad klientė taip elgiasi ne savo noru, kadangi jos valią jis palaužė pasinaudodamas savo pranašesne padėtimi, t.y. suprasedamas, kad jis diktuoja narkotikų kainas ir klientė yra nuo to priklausoma. Arba kitas pavyzdys - nelegaliai į Lietuvos Respubliką atvykęs asmuo, nepagrįstai persekiojamas savo šalies teisėsaugos yra prigludžiamas lietuvių šeimoje, tačiau už tai yra priverčiamas lytiškai santykiauti su vienu ar keliais šeimos nariais. Šioje situacijoje pabėgėliui taip pat negrasinama, jis bet kuriuo metu gali to atsisakyti tiesiog išeidamas. Šiuo atveju priklausomumas siejamas su tolimesniu saugumu, baime būti išduotam, kas palaužia nukentėjusiojo valią ir kaltininkas tuo naudojasi. Atrodytų, kad čia galėtume inkriminuoti privertimo lytiškai santykiauti normą „pasinaudojant asmens priklausomumu“, tačiau abiejose situacijose nėra teisinio (formalaus) priklausomumo, todėl nėra ir juridinio pagrindo veiką kvalifikuoti kaip privertimą lytiškai santykiauti.

Peržvelgus Lietuvos teisminę praktiką, matyti, kad dažniausiai pasitaikanti situacija, kuomet inkriminuojamas kaltininko pasinaudojimas asmens priklausomumu, siekiant seksualinių poreikių patenkinimo – nepilnamečių arba mažamečių asmenų seksualinio apsisprendimo laisvės ir neliečiamumo pažeidimai. Taip yra dėl to, kad vaikai yra juridiškai priklausomi nuo tėvų (ir vieni, ir kiti turi vienas kitam teisių ir pareigų). Be to jie yra silpniausi ir labiausiai pažeidžiami visuomenės nariai, kas ir didina jų priklausomybę nuo suaugusiųjų. Vaikais lengva manipuliuoti, apgauti, daryti įtaigą, pasakant, kad „suaugusiems ir vaikams santykiauti yra normalu“, „visi taip daro“ ir pan. Jie gėdijasi apie tai kalbėti, todėl neretai toks vaikų seksualinis išnaudojimas tęsiasi net keletą metų.

2.2.3. Vertimas - kaip veika ir privertimas – kaip padariniai privertimo lytiškai santykiauti sudėtyje ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas

Žodis „privertė“ suponuoja tam tikrą pavojingą rezultatą, padarinį, todėl privertimo lytiškai santykiauti nusikaltimas priskiriamas prie materialiujų sudėčių.⁸⁰ Skirtingai nei išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėty, kurios yra laikomos formaliomis (nereikalaujančiomis pavojingų padarinių). Laikytina, kad nusikaltimas yra baigtas, kai nukentėjusysis faktiškai priverstas paklusti kaltininko valiai, kai jis „palūžo“. Materiali nusikalstamos veikos sudėtis vertinama tik pagal padarinius. Komentuojamo straipsnio prasme, nusikaltimas laikomas baigtu nuo to momento, kai kaltininkas įgyja realią galimybę su nukentėjusiuoju, kurio valia palaužta, lytiškai santykiauti ar tenkinti lytinę aistrą. Taigi, skirtingai nei išžaginimo ar lytinio prievartavimo atveju, nėra reikalaujama pačių seksualinių veiksmų realizavimo. Toks „privertimo“, kaip nusikalstamos veikos rezultato kriminalizavimas neretai teisinėje praktikoje kelia daug sunkumų. Šio instituto baudžiamasis teisinis vertinimas, kai patys lytiniai santykiai dar neįvykę, turi būti labai atsargus.

Privertimo lytiškai santykiauti baigtumo problema

Įrodomumo prasme faktiniai seksualiniai santykiai tarp nukentėjusiojo ir kaltininko labai palengvintų inkriminavimo procesą, bet teoriniu lygmeniu pakanka to, kad aukos valia palaužta. Jeigu nukentėjusysis atmetė kaltininko siūlymus, nesutiko tenkinti jo seksualinių norų, galima kalbėti apie pasikėsinimą priversti lytiškai santykiauti.

Taikant šį LR BK straipsnį, tarp vertimo (veikos) ir privertimo (padarinių) turi būti nustatytas priežastinis ryšys. Priežastinio ryšio nustatymas šio nusikaltimo sudėtyje reikalauja išvados apie tai, kad nukentėjusysis sutiko lytiškai santykiauti su kaltininku būtent dėl jo panaudotos psichinės prievartos arba pasinaudojimo priklausoma padėtimi, dėl ko buvo verčiamas, bet ne dėl kitų aplinkybių (dėl noro gauti lengvatų, pinigų, ištekėti už jo ir pan.).⁸¹ Tokių nusikalstamų veikų liudytojų dažniausiai nėra, o byloje esantys įrodymai - išvestiniai. Biologiniai tyrimai išžaginimo ir seksualinio prievartavimo atveju išneša labai daug aiškumo nustatant ar buvo lytiškai kontaktuojama ar ne, tačiau komentuojamu atveju, nusikalstamos veikos įrodomumas yra itin sunki kategorija.

⁸⁰ Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Justitia, 2013 m. P. 177

⁸¹ *Ibid.*

3. Išžaginimo, seksualinio prievartavimo ir privertimo lytiškai santykiauti kvalifikavimo problemos

Nusikalstamos veikos kvalifikavimas – tai atitikties tarp faktinių veikos aplinkybių ir baudžiamosios teisės normoje numatytos nusikalstamos veikos sudėties požymių nustatymas ir juridinis įtvirtinimas ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro procesiniame dokumente.⁸² Pirminis nusikalstamos veikos kvalifikavimas atliekamas jau ikiteisminio tyrimo metu. Neretai, paaiškėjus naujoms aplinkybėms, nusikalstama veika dar ikiteisminio tyrimo metu perkvalifikuojama parenkant kitą LR BK bendrosios ar specialiosios dalies straipsnį, dalį bei punktą. Nusikalstamos veikos kvalifikavimas ikiteisminio tyrimo metu gali nekisti (tokiu atveju pradinis ir galutinis veikos kvalifikavimas sutampa). Pradinį veikos kvalifikavimą nustato ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, pradėdami ikiteisminį tyrimą (LR BPK 166, 169 str.⁸³) ir įtvirtina vienu ar keliais alternatyviais procesiniais sprendimais, kuriais įforminama ikiteisminio tyrimo pradžia. Pradinis veikos kvalifikavimas taip pat nustatomas ir įtvirtinamas prokuroro nutarime panaikinti nutarimą atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą ir nutarime atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą. Tarpinis veikos kvalifikavimas atliekamas ikiteisminio tyrimo metu nustačius naujų faktinių aplinkybių, kurios nebuvo žinomos priimant sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą, arba netinkamai (neteisingai) kvalifikavus veiką procesiniuose dokumentuose, įtvirtinančiuose sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą, taip pat jeigu pasikeitus baudžiamajam įstatymui tiriamą nusikalstama veika atitinka kitą baudžiamojo kodekso straipsnį, jo dalį ar punktą. Galutinis veikos kvalifikavimas ikiteisminio tyrimo metu įtvirtinamas procesiniame dokumente, kuriuo baigiama baudžiamojo proceso ikiteisminio tyrimo stadija (kaltinamajame akte, pareiškime dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu, pareiškime dėl bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka, nutarime dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo), arba procesiniame dokumente, kuriuo baigiamas baudžiamasis procesas (nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą).⁸⁴

Analizuojant teismų sprendimus susijusius su seksualinio apsisprendimo laisvės ir neliečiamumo teisės pažeidimais, neretai sutinkama situacija, kuomet teismai perkvalifikoja veikas parinkdami visai kitą bendrąją ar (ir) specialiąją teisės normą, priima išteisinamuosius

⁸² Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas. Dėl rekomendacijų dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu patvirtinimo. 2014 m. liepos 24 d. Nr. I-153, Vilnius, 8 p.

⁸³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas. Dėl rekomendacijų dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu patvirtinimo. 2014 m. liepos 24 d. Nr. I-153, Vilnius, 8 p.

nuosprendžius, neįrodžius kaltės, nesant nusikalstamos veikos sudėties požymiams ir pan. Bet juk teismai vadovaujasi tais pačiais teisės aktais kaip ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai bei prokurorai, taigi kodėl nusikalstamos veikos skirtingose proceso stadijose yra skirtingai juridiskai įvertinamos?

Reikia pripažinti, kad viena iš priežasčių yra ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų, kurie vadovauja ikiteisminiam tyrimui, nevisapusiškas visų byloje esančių duomenų, reikšmingų bylai išspręsti teisingas įvertinimas, nepakankamas procesinių priemonių išnaudojimas, nežinojimas, nepakankama kvalifikacija, specializacijos nebuvimas (darbas tik su tam tikros rūšies nusikaltimais) ir pan. Proceso metu netinkamai įforminami dokumentai, praleidžiamos svarbios detalės, kurios vėliau teisme tampa advokatų „arkliukais“ ir teismai neturi kito pasirinkimo kaip tik perkvalifikuoti veikas, o kartais ir priimti išteisinamuosius nuosprendžius. Tačiau ne paslaptis, kad ir teismuose yra analogiška situacija, kuomet pvz., Apygardos teismas pakeičia apylinkės teismo nuosprendį, Apeliacinis teismas apygardos arba galiausiai Aukščiausiasis teismas pasisako, kad visa ši net keletą metų trukusi „Temidės grandinė“ buvo beprasmė ir palieka galioti pirmos instancijos teismo sprendimą, arba atvirksčiai - nustato, kad visos teisminės instancijos netinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą.

Tačiau toks procesas neišvengiamas, nes kiekvienas gyvenimiškas atvejis yra išskirtinis ir ne visada yra aišku, kaip reikia tinkamai kvalifikuoti veiką, kadangi LR BK specialiosios teisės normos yra formuluojamos abstrakčiai, neišplečiant jų turinio.

Korupcija, baudžiamųjų statymų spragos, normų konkurencija, įrodymų vertinimo ir pakankamumo problema, kuomet kartais visa ikiteisminio tyrimo medžiaga yra paremta tik nukentėjusiojo ir liudytojų parodymais, sukuria tam tikrą „Gordijo mazgą“ ir teismas yra priverstas priimti sprendimą vadovaujantis vien tik vidiniu įsitikinimu (LR BPK 20 str. 5 d.).

Toliau šiame darbe bus paanalizuotos kelios konkrečios privertimo lytiškai santykiuoti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo kvalifikavimo problemos.

3.1. Bejėgiškos būklės ir priklausomumo požymių konkurencija esant idealiai nusikalstamų veikų sutapčiai

Kaip jau buvo paminėta ankstesniame skyriuje, kaltininko pasinaudojimas asmens priklausomumu dažniausiai inkriminuojamas bylose dėl vaikų seksualinio apsisprendimo laisvės ir neliečiamumo pažeidimų. Priklausomumas tokiose situacijose apeliuojamas į tai, kad vaikai su tėvais yra susaistyti giminystės ryšiais bei yra neišvengiamai materialiai nuo jų priklausomi. Be to vaikai auklėjami paklusti suaugusiesiems, kas apsunkina jų sugebėjimą suprasti ir atskirti, koks elgesys yra tinkamas ir socialiai priimtinas, o koks ne. Tačiau jau vien tai, kad seksualiniai nusikaltimai daromi mažamečių ar nepilnamečių asmenų atžvilgiu neišvengiamai suponuoja ir bejėgiškumo požymio inkorporaciją, kadangi vaikai dėl savo amžiaus nesugeba adekvačiai reaguoti į su jais atliekamų veiksmų prasmę. Todėl neretai lygiagrečiai su pasinaudojimu asmens priklausomumu kaltinamajame akte inkriminuojamas ir bejėgiškos būklės elementas. Tačiau teisinėje literatūroje laikomasi nuomonės, kad bejėgiška būklė gali būti dėl asmens mažametystės, t. y. asmenims, nesulaukusiems 14 metų amžiaus, taigi reikia suprasti, kad asmens nepilnametystė nesudaro prielaidos bejėgiškai būklei. Tačiau, įsivaizduokime situaciją, kuomet globėjas savo nepilnametę globotinę išsiveža į užmiesčio sodybą, prievarta lytiškai su ja santykiauja nenaudodamas jokie smurto, o tiesiog pagrasindamas, kad ateityje nieko jai nepirks, neduos pinigų ir apskritai svarstys galimybę atsisakyti jos globos ir ji vėl atsidurs globos namuose. Taigi, akivaizdu, kad globotinė nuo globėjo yra visiškai priklausoma ir globėjas tai suprasdamas tuo pasinaudoja. Be abejo globėjas supranta ir tai, kad jo globotinė yra bejėgiškoje padėtyje dėl savo nepilnametystės, preziumuojant, kad augusi vaikų globos namuose ji sunkiau suvokia socialinius procesus, t. y. nesupranta kokia reali žala jai yra daroma ir kokios gali būti to pasekmės. Tokioje situacijoje kaltinime turėtų būti įtrauktas tiek globotinės priklausomumas, tiek bejėgiška jos būklė dėl nepilnametystės, tačiau šie du požymiai yra numatyti skirtingose LR BK specialiosios dalies straipsnių dispozicijose, t.y. už nepilnametės išžaginimą pasinaudojant bejėgiška jos būkle inkriminuotume LR BK 149 str. 3 d., o už privertimą lytiškai santykiauti pasinaudojant nepilnamečio asmens priklausomumu – LR BK 151 str. 2 d. Taigi, čia susiduriame su specialiųjų teisės normų konkurencija ir iškyla teisiškai pagrįstas klausimas – kaip teisingai kvalifikuoti veiką? Be to, ar iš viso galima tokia situacija, kad bejėgišką būklę apspręstų asmens ne tik mažametystė, bet ir nepilnametystė? Juk paprastai bejėgiška būkle pripažįstama tik asmens mažametystė?

Akivaizdu, kad su tokia kvalifikavimo problema susiduria ir teismai. Atsakant į šiuos klausimus, reikėtų pakomentuoti Lietuvos Apeliacinio teismo nuosprendį, byloje Nr. 1A-

275/2007, kuomet nukentėjusiosios patėvis A. M. buvo kaltinamas, kad laikotarpiu tarp 2006-03-15 ir 2006-04-24, tiksliai ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu laiku, namo esančio (*duomenys neskelbtini*), Zarasų mieste, kambariuose ir rūsyje, pasinaudodamas dėl amžiaus bejėgiška nepilnametės V. M. būkle, ikiteisminio tyrimo metu tiksliai nenustatytą skaičių kartų, rankomis glamonėjo V. M. lytinius organus, numaudavo jos kelnaites, įvesdavo savo lytinį organą į V. M. makštį ir atliko prieš jos valią ikiteisminio tyrimo metu tiksliai nenustatytą skaičių prievartinių lytinių aktų.⁸⁵ Šioje byloje pateiktame apeliaciniame skunde, apeliantas teigia, jog iš nuosprendžio motyvų galima suprasti, kad teismas nustatė nukentėjusiosios priklausomybę nuo ginamojo, susijusią su amžiumi, patėvystės santykiais, materialine priklausomybe. Todėl, anot apelianto, pripažinęs patį lytinio santykiavimo faktą, teismas privalėjo svarstyti tai, ar nuteistojo veiksniuose nėra nusikalstamos veikos, numatytos BK 151 straipsnyje, sudėties. Dėl tų pačių motyvų, t. y. nesant prievartos V. M. atžvilgiu, A. M. veiksniuose nėra nusikaltimo, numatyto BK 149 str. 3 d. sudėties. Apeliantas atkreipia dėmesį į tai, kad teismas iš viso nuosprendyje nenurodo A. M. veikos kvalifikuojančių požymių, t. y. kuo remdamasis daro išvadą, kad jo veika atitinka BK 149 str. 3 d. numatyto nusikaltimo sudėtį.

Lietuvos Apeliacinis teismas komentuojamoje byloje paminėjo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimą Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžagavimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ 10 punktą, kuriame preziumuojama, kad nukentėjusiojo mažametystė paprastai vertinama, kaip bejėgiška nukentėjusiojo būklė. Tačiau ši nutarimo nuostata nereiškia, kad bejėgiškos būklės negali būti ir vyresnis nei 14 metų asmuo – nepilnametis. Šiuo atveju, nukentėjusioji įvykio metu buvo jau nebe mažametė, bet nepilnametė, baudžiamojo įstatymo prasme. Toks baudžiamajame įstatyme numatytas asmenų skirstymas į mažamečius ir nepilnamečius, yra reikšmingas nusikalstamos veikos kvalifikavimui, tačiau negali būti besąlygiškai taikomas sprendžiant nukentėjusiosios fizinio ir psichinio išsivystymo klausimą ir su tuo susijusį sugebėjimą suvokti su ja daromus veiksmus ir jiems pasipriešinti. Todėl sprendžiant nepilnamečio asmens galimybes suvokti su juo atliekamų nusikalstamų veiksmų esmę ir jiems pasipriešinti, svarbus ne tiek faktinis nukentėjusiojo amžius, kiek jo fiziologinis ir psichinis išsivystymas bei individualios savybės. Nuteistojo gynėjas skunde teigia, kad nukentėjusioji, pagal savo fizinį ir psichinį išsivystymą bei socialinę brandą, suvokė su ja daromų veiksmų esmę, todėl, apelianto teigimu, bejėgiška būklė nukentėjusiajai pripažinta nepagrįstai. Apeliacinio teismo teisėjų kolegija iš dalies sutiko su apeliantu, pasisakydama, kad byloje iš tiesų buvo duomenų, kad nukentėjusioji buvo turėjusi lytinių santykių su kitais

⁸⁵ <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=d4a86013-0eb7-40c2-b045-31ece0a453b1>

asmenimis (ne tik su nuteistuoju), tai yra ji jau turėjo tam tikrą patirtį lytinių santykių srityje, be to, teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės akte konstatuota, kad nukentėjusioji socialinėje aplinkoje aktyvi, linkusi dominuoti, atkakliai besilaikanti savo pozicijų ir nuomonės, ji turi žinių apie žmonių intymius santykius, sugeba pakankamai teisingai paaiškinti tiek pagrįstus laisvu apsisprendimu, tiek prievartinių lytinių santykių pobūdį ir reikšmę, sugeba veikti planingai ir racionaliai. Tačiau teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės akte konstatuota, jog įvykio metu V. M. aktyviai priešintis negalėjo dėl akivaizdus fizinio įtariamojo pranašumo. Be to, šio akto tiriamojoje dalyje teigiama, kad nors tiriamoji deklaruoja savarankiškumą, siekia būti pripažinta „suaugusia“, tačiau dėl jos amžiaus, natūralaus nebrandumo, žinių, gyvenimiškos patirties, jos galimybės visapusiškai teisingai įvertinti situacijas (ypač subjektyviai sudėtingas – stresines, konfliktingas, frustruojančias ir pan.), rasti konstruktyvius jų sprendimo būdus, numatyti tolimesnes pasekmes ir veikti racionaliai, šiuo metu ribotos. Tokiose situacijose tiriamoji gali lengvai sutrikti pasimesti, reaguoti kartais emocionaliai bei lengviau pasiduoti aplinkos reikalavimams ir spaudimui. Be to, akte nurodoma, kad tiriamosios atžvilgiu pavartota psichinė prievarta (grasinimai) bei akivaizdus įtariamojo pranašumas galėjo sukelti jai baimę ir išgąstį. Viso to pasėkoje, tiriamoji negalėjo aktyviai ir konstruktyviai pasipriešinti su ja atliekamiems veiksams.⁸⁶ Taigi, teismo nuomone, bejėgiška nukentėjusiosios būklė dėl jos nepilnametystės buvo pripažinta pagrįstai ir apygardos teismas pagrįstai pripažino, kad nuteistasis A. M. išžagino V. M. pasinaudodamas bejėgiška jos būkle. Tačiau byloje taip pat iškilo klausimas kodėl nusikalstama veika buvo vertinama kaip išžaginimas, o ne privertimas lytiškai santykiauti pasinaudojant nukentėjusiojo priklausomumu? Juolab, byloje buvo nustatyta, kad nukentėjusioji buvo priklausoma nuo patėvio tiek materialiai, tiek dėl amžiaus, tiek dėl patėvystės.

Apeliacinio teismo teisėjų kolegija, atsakydama į tokius apelianto argumentus, konstatavo, jog šiuo atveju nuteistasis prievarta lytiškai santykiaudamas su nepilnamete V. M., pasinaudojo ir bejėgiška jos būkle, ir jos priklausomumu dėl jų šeiminių, kaip patėvio ir podukros, santykių. Tokiu atveju, kai smurtas prieš nukentėjusiąją nepanaudotas, tenka konstatuoti, kad išžaginimą, pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiosios būkle, nuo privertimo lytiškai santykiauti, pasinaudojant jos priklausomumu, skiria būtent tik šie du požymiai, tai yra pasinaudojimas arba bejėgiška būkle, arba priklausomumu. Taigi, esant tokiai situacijai, kai kaltininko veikoje yra abu šie požymiai, tenka kalbėti apie dviejų specialiųjų normų konkurenciją. Vadovaujantis teismų praktika bei baudžiamosios teisės doktrina, tokiais atvejais,

⁸⁶ Internetinė prieiga: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaijeska/tekstas.aspx?id=d4a86013-0eb7-40c2-b045-31ece0a453b1>.

veikoje esant keliems skirtingiems požymiams, nurodytiems skirtinguose baudžiamojo įstatymo straipsniuose ar skirtinguose vieno straipsnio dalyse, veika, esant idealiajai nusikaltimų sutapčiai, turi būti kvalifikuojama pagal tą dalį, kuri numato pavojingiausią apibūdinimą. Tai yra kiekvienas labiau pavojingas požymis apima visus kitus mažiau pavojingus. Sprendžiant iš sankcijų griežtumo, BK 149 str. 3 d. įstatymų leidėjas laiko sunkesniu nusikaltimu, nei BK 151 str. 2 d. numatytas nusikaltimas, todėl šiame straipsnyje numatyti nusikalstamos veikos požymiai apima mažiau pavojingus BK 151 str. 2 d. numatytus požymius. Taigi, atsižvelgiant į pirmiau išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad A. M. veiksmai buvo teisingai kvalifikuoti pagal BK 149 str. 3 d.

Taigi, kaip matyti, šią kvalifikavimo problemą susijusią su baudžiamosios teisės specialiųjų normų konkurencija esant idealiai nusikalstamų veikų sutapčiai, teismas išsprendė vadovaudamasis teisės normų konkurencijos taisykle, kad griežtesnė teisės norma “nukonkuruoja” švelnesnę ir kaltinimo fabulą suformulavo taip: A. M., 2006 m. balandžio 24 d., tiksliai ikiteisminio tyrimo metu nenustatytu laiku, namo esančio (*duomenys neskelbtini*), Zarasų mieste, rūsyje, pasinaudodamas bejėgiška nepilnametės V. M. būkle bei jos priklausomumu, numovė jos kelnaites, įvedė savo lytinį organą į jos makštį ir atliko prieš jos valią vieną prievartinį lytinį aktą, tai yra ją išžagino ir padarė nusikaltimą, numatytą BK 149 str. 3 d.

Vėlgi, kyla klausimas, ar kaltinant asmenį nusikalstamos veikos, numatytos LR BK 149 str. 3 d. padarymu, logiška, greta bejėgiškos būklės elemento, į kaltinimą įtraukti požymį “pasinaudodamas priklausomumu”? Juk šis požymis išskirtinai įtrauktas tik į LR BK 151 str. sudėtį ir pagal nusikalstamos veikos kvalifikavimo taisyklės, kaltinimas turi atitikti faktines veikos aplinkybes ir baudžiamosios teisės normoje numatytus nusikalstamos veikos sudėties požymius. Be to, ar pagrįstai išžaginimas, pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle dėl jo nepilnametystės juridiskai yra vertinamas kaip pavojingesnė veika už išžaginimą, pasinaudojant nepilnamečio asmens priklausomumu? Juk iš dalies ir pasinaudojimas asmens priklausomumu, dėl ko jis, nors ir norėdamas, negali pasipriešinti, savotiškai gali būti vertinama kaip bejėgiškos būklės atmaina? Todėl ar įstatymuose numatytos sankcijos yra adekvačios? Manytina, kad iš esmės toks vertinimas grindžiamas tuo, kad bejėgiškos būklės asmuo, kuris dėl fizinio ir psichinio išsivystymo bei socialinio nebrandumo, kurį sąlygoja jo amžius, sutikdamas lytiškai santykiuoti, turi daug mažesnę galimybę pasipriešinti, nei asmuo, kuris suvokia su juo atliekamų veiksmų esmę, bet yra tiesiog vienaip ar kitaip priklausomas ir dėl to nesipriešina. Kitaip tariant, tai paremta racionalių suvokimu. Pasinaudojant asmens bejėgiškumu daroma daug didesnė žala asmens teisėms ir laisvėms.

Reikia pabrėžti, kad esant tokiai kvalifikavimo problemai, ypatingą reikšmę teikia specialistų išvados t. y. teismo psichologijos, teismo psichiatrijos ekspertizės, kuriose pateikiamos išvados kaip nukentėjusysis suvokė su juo atliekamų veiksmų esmę bei ar net ir suvokdamas turėjo galimybę tam pasipriešinti ir pan. Tai yra kaltininko atsakomybės pagal LR BK specialiąją normą klausimas apsprendžiamas kvalifikuoto medicinos eksperto išvadomis. Tačiau negalime atmesti galimybės, kad kartais ekspertizė gali būti tik loginis vertinamasis procesas, neretai pasiremiantis tik subjektyviais ar neobjektyviais byloje esančiais duomenimis. Kaip teisingai pažymėjo Lietuvos Apeliacinis teismas byloje Nr. 1A-61-2014, jog seksualinės prievartos prieš mažamečius (nepilnamečius) bylų specifika yra ta, kad paprastai tokios prievartos liudytojų nebūna. Svarbiausi įrodymų šaltiniai tokiose bylose – teismo medicinos specialistų išvados, teismo psichiatrijos, teismo psichologijos specialistų išvados, daiktiniai įrodymai (kraujo, spermos pėdsakai ir kt.), išvestiniai įrodymai – asmenų, kurie bendravo su mažamečiu ir, kuriems mažametis pasakojo apie patirtą seksualinę prievartą, parodymai. Ypatingą reikšmę šioje įrodymų grandinėje turi paties seksualinę prievartą patyrusio mažamečio (nepilnamečio) parodymai, kurių patikimumas neturėtų būti vertinamas taip griežtai ir kategoriškai, kaip kitų – suaugusių nukentėjusiųjų ar liudytojų parodymai, tačiau mažamečio nukentėjusiojo parodymai negali būti absoliutinami, jie turi būti vertinami visų bylos įrodymų kontekste ir negali būti vieninteliu ir absoliučiu kaltės įrodymu, ypač tuo atveju, jeigu šie parodymai prieštarauja kitiems byloje esantiems įrodymams, nuolat kinta ir (ar) prieštarauja patys sau.⁸⁷ Svarbu pabrėžti, kad šioje byloje teismas atmetė kaltinamajam nepalankius teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizių aktus, motyvuodamas tuo, kad nukentėjusioji būdama septyniolikos metų mergina, kuri, kaip buvo matyti iš teismo psichiatrijos, psichologijos ekspertizių tiriamosios dalies, lytinių santykių esmę suvokė (girdėjo apie lytinius santykius mokykloje, domėjosi mokyklos bibliotekoje), seksualinės prievartos prieš ją fakto savarankiškai (be psichologės pagalbos) jai pagal amžių ir psichologinę brandą priimtinomis sąvokomis apklausos metu nenurodė, nors tiek pirminėje, tiek ir papildomoje teismo psichiatrijos, psichologijos ekspertizių aktuose buvo pažymima, jog nukentėjusioji mąstymo ir suvokimo problemų neturi. Tuo tarpu iš teismo atliktos stenogramos buvo matyti, kad apklausiamą ji tvirtino bijojusi kaltinamojo grasinimų būti nužudyta, sumušta, be to, teigė, jog net penkis kartus bandė žudytis. Todėl teismas nurodė, kad šios nukentėjusiosios nurodomos aplinkybės patvirtina, jog iš esmės ji suprato, kad tokio pobūdžio lytiniai santykiai, apie kuriuos ji nurodo, yra prievartiniai, todėl nebuvo pagrindo sutikti su teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės aktų išvada, jog nukentėjusioji byloje nagrinėjamu laikotarpiu negalėjo visapusiškai

⁸⁷ Internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/261788251772618/1A-61/2014>.

teisingai suprasti su ja atliktų veiksmų esmės.⁸⁸ Vadinasi atmetamas ir pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiosios būkle.

Taigi, nors specialistų išvados ir yra itin svarbios tokiose bylose, lemiamos reikšmės neturi, jei teismas, ištyręs byloje esančius duomenis, nustatys, kad ekspertizės akte nurodytos išvados buvo paremtos nenuosekliais, subjektyviais ir išvestiniais įrodymais.

⁸⁸ Internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/261788251772618/1A-61/2014>.

3.2. Esminių nukentėjusiojo pasipriešinimą įveikusių, valios palaužimo elementų identifikavimas privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėtyse

Dar viena nusikalstamos veikos kvalifikavimo problema, su kuria susiduriama teismų praktikoje, tai - kurie nukentėjusiojo asmens valios palaužimo elementai turėtų būti vertinami kaip esminiai? Pavyzdžiui, kaip teisingai, t. y. pagal kurią LR BK specialiosios dalies teisės normą reikia vertinti veiką, kai su nukentėjusiuoju asmeniu lytiškai santykiaujama arba tenkinama lytinė aistra prieš jo valią ir byloje yra aišku, kad nukentėjusysis asmuo bijojo kaltininko dėl prieš pat seksualinių veiksmų atlikimą išsakytų grasinimų pobūdžio, tačiau nenustatytos kitos svarbios aplinkybės: kad prieš nukentėjusįjį asmenį nebuvo panaudotas fizinis smurtas, grasinta jį panaudoti, atimta galimybė priešintis bei pasinaudojimas bejėgiška jo (jos) būkle, o tik faktiškai nustatytas jo priklausomumas nuo kaltininko. Tikriausiai inkriminuosime LR BK 151 str., nes pasinaudojimas asmens priklausomumu, kaip nukentėjusiojo valios palaužimo elementas, lengviausiai identifikuojamas, jau remiantis vien byloje esančiu faktu, kad nukentėjusioji, pvz., su kaltininku yra susijusi giminystės saitais. Taip kitos aplinkybės neretai byloje būna tinkamai nepasvertos. O tai sudaro prielaidas neteisingos nusikalstamos veikos kvalifikacijai. Išvengiant kvalifikavimo klaidų, ypatingai svarbu nukentėjusiojo asmens parodymus sugretinti su kitomis byloje esančiomis aplinkybėmis, sąlygojusiomis sutikimo gavimą ir į juos pažvelgti kiek giliau. Ne visada vien priklausomumo buvimas gali nulemti asmens sutikimą. Kiekvienu atveju būtina įvertinti nukentėjusiojo asmens aplinką, su juo gyvenančius asmenis, jų tarpusavio santykius, bendravimo ypatumus ir pan.

Nagrinėjamą problemą objektyviau atskleidžia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2k-293/2014. Bylą išnagrinęjęs pirmos instancijos teismas kaltinamajam inkriminavo 150 str. 3 d., tai yra tai, kad 2003 m. birželio ar liepos mėnesio iki 2005 m. balandžio 22 d., ne mažiau kaip kartą per savaitę, namuose (*duomenys neskelbtini*), seksualiai prievartavo savo nepilnametę dukterį J. T., gimusią (*duomenys neskelbtini*): naktį ateidamas į kambarį, kuriame dukra miegojo ir prašydamas su juo lytiškai santykiauti, sakydamas, kad tėvui ir dukrai santykiauti yra normalu, naudodamas psichologinę prievartą – kalbėdamas pakeltu balsu, pasinaudodamas nukentėjusiosios priklausomumu – grasindamas nieko nepirkti, versti namuose viską dirbti, taip atimdamas galimybę priešintis, rankomis liesdamas jos nuogas kojas, krūtinę, lytinius organus, dirgindamas savo pirštu nukentėjusiajai makštį, tenkino savo lytinę aistrą prieš nukentėjusiosios valią kitokio fizinio sąlyčio būdu bei pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 149 straipsnio 3 dalį, 150 straipsnio 3 dalį nuteistas už tai, kad 2003 m. liepos 19 d., ikiteisminio tyrimo metu nenustatytą valandą, kambaryje, kuriame duktė miegojo, pasiūlė lytiškai

santykiuoti, o šiai atsisakius, prieš jos valią, panaudodamas psichinę prievartą – pakeltu balsu grasindamas blogai su ja elgtis, versti namuose dirbti visus fizinius darbus ir taip sukeldamas nukentėjusiosios baimę, atimdamas galimybę priešintis, kėsinosi išžaginti savo dukterį: nusimovęs kelnes ir kelnaites, apžergė lovoje ant nugaros atsigulusią dukterį ir bandė įkišti savo lytinį organą į jos makštį, tačiau nusikalstamos veikos nebaigė dėl nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių, nes šiai skaudėjo; tęsdamas nusikalstamus veiksmus, jo liepimu dukteriai atsigulus ant pilvo, ją apžergė ir, įkišęs savo lytinį organą jai tarp šlaunų bei atlikdamas frikcijas (*inter femora*), baigė aktą, taip patenkindamas savo lytinę aistrą. Tačiau apeliacinės instancijos teismas tu tokiu vertinimu nesutiko ir nusprendė, kad kaltinamojo veiksmuose yra LR **BK** 22 str. 1 d., 151 str. 2 d. ir 151 str. 2 d. numatytų nusikalstamų veikų požymiai. Neva teismo, nusikalstamos veikos padarymo trukmė, būdas, nukentėjusiosios valios palaužimo aplinkybės patvirtina, jog byloje nustatytu laikotarpiu kaltininkas lytinę aistrą tenkino pasinaudodamas nukentėjusiosios priklausomumu, be to, nenustatyta, kad kaltininkas prieš nukentėjusiąją naudojo fizinį smurtą, grasino jį panaudoti ar atėmė nukentėjusiajai galimybę priešintis ar naudojosi bejėgiška jos būkle. Tai yra, iš esmės pakeitė pirmos instancijos teismo kvalifikaciją. Tačiau bylai pasiekus kasacinę instanciją, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kad apeliacinės instancijos teismo nuosprendis – nepagrįstas. Prokurorė kasaciniame skunde nurodo, kad apeliacinės instancijos teismas išvadą dėl prievartinių lytinės aistros tenkinimo veiksmų prieš nukentėjusiąją pagrindė *nukentėjusiosios parodymų dalimi tik apie tą psichinę prievartą, dėl kurios ji negalėjo pasipriešinti tėvui*, be to, *pervertino vaiko priklausomumą* nuo tėvo, nelėmusi nukentėjusiosios apsisprendimą nesipriešinti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sutiko su šiuo kasacinio skundo argumentu ir nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas perkvalifikuodamas kaltininko padarytas nusikalstamas veikas, nevertino byloje nustatytų aplinkybių visumos, taip pažeisdamas LR BPK 20 straipsnio 5 dalies nuostatas, o tai lėmė ir netinkamą baudžiamojo įstatymo pritaikymą.

Taip pat Teismas šios bylos kontekste pažymėjo ir pateikė dvi pagrindines taisykles, nustatant, jog nepilnamečio asmens valia lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo metu nebuvo palaužta fiziniu smurtu, grasinimu tuoj pat jį panaudoti, kitaip atėmus galimybę priešintis arba pasinaudojus bejėgiška nepilnamečio asmens būkle nepakanka:

1. atsietai, neatsižvelgiant į byloje nustatytų aplinkybių visumą, įvertinti tik tuos grasinimus, kurie buvo tiesiogiai išsakyti nukentėjusiajai prieš bandymą su ja lytiškai santykiuoti ar tenkinant lytinę aistrą;
2. sprendžiant, kad kaltinamojo veiksmuose yra psichinės prievartos požymiai, būdingi išžaginimui ar seksualiniam prievartavimui, *vertinti tik išsakytų grasinimų turinį*. Ne

mažiau svarbus yra ir padarytų veikų kontekstas, išorinės veikos padarymo, kaltininką ir nukentėjusiąją apibūdinančios aplinkybės, tai kaip grasinimą galėjo suvokti pati nukentėjusioji ir pan.

Nesutikdamas su apeliacinės instancijos teismo nusikalstamų veikų kvalifikacija, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pateikė šias bylos aplinkybes, į kurias teismas turėjo atkreipti dėmesį:

1. kaltininkas naudodavo smurtą prieš nukentėjusios motiną ir šį tėvo smurtinį elgesį nukentėjusioji matydavo, girdėdavo jo nuolatinius grasinimus;
2. nukentėjusiosios motina sirgo depresija, bijojo kaltinamojo, be to, byloje nustatytas bandymas po vieno iš konfliktų žudyti;
3. dėl bauginančios aplinkos namuose, motinos būklės, taip pat sudėtingos situacijos mokykloje (patyčių, smurto) nukentėjusioji buvo nusprendusi apie tėvo seksualinius veiksmus jos atžvilgiu nepasakoti, nes nesitikėjo sulaukti pagalbos;
4. kaltininkas lytinę aistrą tenkindavo atėjęs pas ją nakties metu, kai jos motina užmigdavo. Nukentėjusioji miegojo kitame kambaryje nei motina, todėl pastaroji galėjo negirdėti ir nematyti su dukra atliekamų veiksmų;
5. kaltinamasis su šeimos nariais bendraudavo pakeltu balsu, buvo ūmaus būdo, konfliktiškas, smurtaujantis, elgdavosi despotiškai, buvo nenuspėjamo elgesio;
6. nukentėjusioji sirgo depresija, buvo ypač jautri, uždara, įbauginta tėvo, keletą kartų bandė žudyti.

Teisėjų kolegija konstatavo - apeliacinės instancijos teismas nevertino visų šių aplinkybių ir nukentėjusiajai darytą psichinę prievartą siejo tik su atskirais baimės jausmo sukėlimo atvejais, kaip grasinant išnaudoti sunkiuose darbuose, nepirkti jai daiktų ir pan. Kitaip tariant, grasinimais, kurie buvo nukreipti į ateitį, kas atitinka LR BK 151 str. Tačiau iš tiesų šioje situacijoje psichinė prievarta turėjo būti sietina ir su bauginančios (smurtinės) aplinkos sukūrimu, nukentėjusiosios nuolatiniu baimės jausmo palaikymu (kurią apibūdina aukščiau nurodyti 6 argumentai). Be to, teisėjų kolegijos nuomone, turėjo būti vertinama ir tai, ar visuma byloje nustatytų aplinkybių neleidžia spręsti, kad nukentėjusiosios valia priešintis buvo palaužta ankstesniais smurtinio pobūdžio, gniuždančiais kaltininko veiksmais ir ar tai neleido pasinaudoti jau sukelta ir veikų metu išlikusia nukentėjusiosios baime.

Be kita ko, kolegija nurodė, kad teisiniam psichinės prievartos vertinimui ne mažiau svarbūs ir subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai – tai, kad kaltininkas žinojo apie nukentėjusiosios psichinę būklę, ypatingą jautrumą, todėl siekdamas priversti nukentėjusiąją paklusti jo valiai suprato, kad besitęsiančiu grėsmingu elgesiu kelia jai baimę, ir taip elgtis

norėjo. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas sukurtos grėsmingos, nuo jo priklausančios, valią gniuždančios atmosferos šeimoje ir kitų svarbių aplinkybių nevertino bei pažymėjo, kad pirmiau minėtos aplinkybės yra svarbios sprendžiant, kuris BK 149 ir 150 straipsniuose nurodytas valios palaužimo būdas gali būti nustatomas kaltininko veikoje.⁸⁹

Atsižvelgiant į tai, kas buvo apžvelgta, darytina išvada, jog siekiu išvengti LR BK 151, 149 bei 150 straipsnių kvalifikavimo klaidų svarbiausia yra įvertinti, kuris nukentėjusiojo asmens valios palaužimo požymis, numatytas šių straipsnių dispozicijose buvo esminis. Nukentėjusiojo asmens valia priešintis (LR BK 149 ir 150 straipsnių prasme) gali būti palaužta nebūtinai pagrasinant tik prieš pat nusikalstamos veikos padarymą. Nukentėjusiojo asmens valia gali būti palaužiama jau ankščiau sukeltu ir veikų metu išlikusiu nukentėjusiosios baimės jausmu bei kaltininko išreikštų smurtinio pobūdžio, gniuždančių veiksmų, kitaip tariant „bauginančios aplinkos“ palaikymu. Todėl grasinimų, fizinio smurto bei kitų požymių, atimančių galimybę priešintis neidentifikavimas, byloje, kurioje nustatytas faktinis nukentėjusiojo priklausomas nuo kaltininko, ne visada sudaro prielaidas veiką vertinti tik pagal LR BK 151 str.

⁸⁹ <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=4ba51502-1e12-4918-90bb-8e2de637a029>.

3.3. Prievartinių lytinių santykių, nesant aktyvaus nukentėjusiojo pasipriešinimo bei ankstesnių lytinių paslaugų teikimo už pinigus teisinio kvalifikavimo problemos

Analizuojant teismų praktiką, matyti, kad dažnai kaltinamieji bei jų gynėjai, skųsdami teismų nuosprendžius, nurodo, kad jie neteisėti, nepagrįsti, pažeistos procesinės ir materialinės teisės normos, neišsamiai argumentuotos išvados, kad nuosprendis iš esmės pagrįstas tik kaltinimui palankia įrodymų dalimi, prašo teismų perkvalifikuoti veikas, panaikinti kaltinimus ir pan.

Nusikaltimuose seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, dažniausiai sutinkami teiginiai, kad neva kaltinamasis nesuprato ir negalėjo suprasti lytinių santykių prievartinio pobūdžio, kadangi nukentėjusioji aktyviai nesipriešino su ja atliekamiems veiksams – nesistengė pabėgti, neverkė, nešaukė, nekviatė pagalbos bei vykdė jai nurodytus atlikti veiksmus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, formuodamas teismų praktiką, yra pažymėjęs, kad esminis išžaginimo požymis, skiriantis jį nuo nenusikalstamų veikų, yra tas, kad lytiškai santykiaujama prieš nukentėjusiojo asmens valią, t. y. nesutinkant vienam iš asmenų, dalyvaujančių lytiškai santykiaujant. Vieno iš asmenų nesutikimas turi būti aiškiai išreikštas ir kaltininkas turi suvokti kito asmens nesutikimą. Asmens nesutikimas gali būti išreikštas žodžiais – pasakant apie lytinių santykių nenorą, šaukiant pagalbos, arba kitokio pobūdžio veiksmais – verkiant, atstumiant kaltininką, stengiantis nuo jo pabėgti arba kitais būdais.⁹⁰ Seksualinio prievartavimo atveju taikoma analogija. Nukentėjusiajam asmeniui, šiuo atveju kyla pareiga pagrįsti, kodėl ji nesipriešino kaltininkui ir nesistengė to išvengti. Dažnai nukentėjusiojo asmens parodymų neišsamumas ir nenuoseklumas bei negalėjimas jų sugretinti kitais byloje esančiais objektyviais įrodymais, sudaro prielaidas visus prieštaravimus vertinti kaltinamojo naudai. Ypatingai daug keblumų teismams tenka tuomet, kai byloje yra duomenų, kad nukentėjusysis asmuo jau iki nusikalstamos veikos padarymo už pinigus ar kitokį materialinį atlygį teikdavo seksualines paslaugas ir kaltinamasis (kaltinamieji) jau anksčiau, nenaudodamas jokio psichologinio smurto ar grasinimų, yra turėjęs lytinių santykių su nukentėjusiaja ir dėl to ši teisėsaugos institucijoms pretenzijų nepareiškė, be to nusikalstamos veikos metu ji aktyviai nesipriešino, kad to išvengtų. Todėl teismui tenka nelengva pareiga įrodinėti kaltininko tiesioginės tyčios institutą.

Teismų praktikoje taip pat laikomasi nuostatos, kad tais atvejais, kai kaltininkas nukentėjusiojo valiai palaužti naudoja fizinį smurtą ar grasinimus, nukentėjusysis gali išoriškai

⁹⁰ Internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/178974233556436/2K-127/2013>.

neišreikšti savo nesutikimo dėl panaudoto prieš jį smurto, sukkelto skausmo poveikio ar baimės patirti fizinį smurtą, tačiau kaltininkas turi suvokti, kad lytiniai santykiai vyksta prieš nukentėjusiojo valią, kuri palaužta dėl fizinio ar psichinio smurto poveikio.

Kalbant apie išžaginimą ar seksualinį prievartavimą, padarytą grupės asmenų, teismų praktika yra formuojama kiek kitaip. Prieš nukentėjusį gali būti visai nenaudojamas fizinis smurtas, jis gali visai nesipriešinti ir toks elgesys bus pateisinamas dėl akivaizdaus jėgų santykio nelygumo, t. y. kaltininkų fizinio pranašumo. Tokiose bylose didžioji dalis skundų paremta argumentacija, kad neva kaltinamieji nesuprato prievartinio lytinių santykio pobūdžio, nes nukentėjusysis asmuo jau ir prieš tai yra santykiavęs su vienu ar keliais kaltinamaisiais savo noru už pinigus ir nesipriešino nei vienam iš seksualinių santykių dalyvių – atmetami. Tačiau teismų praktikoje pasitaiko ir tokių atvejų, kuomet į tai neatsižvelgiama ir itin sureikšminamas ankstesnis seksualinių santykių teikimas už materialų atlygi ir padarytos veikos kvalifikuojamos klaidingai.

Pavyzdžiui, 2012 m. lapkričio 6 d., Alytaus rajono apylinkės teismas priėmė išteisinamąjį nuosprendį dėl grupės asmenų padaryto išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nukentėjusiosios N.S. atžvilgiu. Kaltinamieji K. B., D. L., M. P. ir R. J. išteisinti dėl to, kad 2010 m. gruodžio 26 d., apie 15.50 val. (-), veikdami bendrininkų grupėje, būdami apsvaigę nuo alkoholio, 10-ojo aukšto bendrose patalpose K. B., D. L. ir M. P. grasinant tuoj pat panaudoti bei panaudojant fizinį smurtą, o būtent: pasakius: „nenorėjai su dviem, tai dabar reikės su keturiais“, K. B. nukentėjusiąją N. S. bendrųjų patalpų koridoriuje pastūmė, nuo ko ji galva atsitrenkė į sieną, aikštelėje prie liftų ranka jai sudavė per galvą, jėga įsitempė į liftą bei jame ranka prismaugė, tuo nukentėjusiajai padarė nežymų sveikatos sutrikdymą dėl odos nubrozdinimų kaklo dešinėje pusėje, tokiu būdu atėmė jos galimybę priešintis, nusivedė nukentėjusiąją prie automobilio „Mitsubishi Pajero“, valst. Nr. (-) kur K. B. jėga pastūmė ir įsodino į automobilį, M. P. laikant ją už šlaunies ir neleidžiant išlipti, atėmė nukentėjusiosios galimybę priešintis, automobiliui važiuojant, grasindami tuoj pat panaudoti fizinį smurtą – kad ji „plauks ant lyčių Nemune“, K. B. panaudojant fizinę prievartą – palenkiant nukentėjusiosios galvą, K. B., M. P. ir R. J. prieš nukentėjusiosios valią vertė čiulpti jų lytinius organus, taip tenkino savo lytinę aistrą oraliniu būdu, tai yra ją seksualiai prievartavo. Taip pat K. B., D. L., M. P. ir R. J. išteisinti dėl to, kad veikdami bendrininkų grupe, būdami apsvaigę nuo alkoholio, tęsdami nusikalstamą veiką, 2010 m. gruodžio 26 d., apie 16.20 val., esant palaužtai nukentėjusiosios N. S. valiai priešintis dėl seksualinio prievartavimo metu prieš ją grasinimo tuoj pat panaudoti bei panaudoto fizinio smurto, prieš jos valią nuvežė į J. B. priklausančią sodybą (-

), kur namo kambaryje iki 19 val., grasindami, kad „bus blogiau“, privertė N. S. nusirengti rūbus ir šokti striptizą, ir panaudodami fizinį ir smurtą - pastumiant pastatydami į norimą vietą ir padėti, lenkdami galvą bei panaudodami psichologinį smurtą, o būtent: matant kitiems bendrininkams, visi, įvesdami savo varpas į nukentėjusiosios makštį, lytiškai santykiavo ne mažiau kaip po du kartus su N. S. prieš jos valią, taip pat versdami nukentėjusiąją čiulpti jų lytinius organus tenkino savo lytinę aistrą su nukentėjusiąja N. S. prieš jos valią oraliniu būdu ne mažiau kaip po tris kartus, o K. B., D. L. ir R. J. – taip pat ir analiniu būdu ne mažiau kaip po du kartus, be to, D. L. vertė nukentėjusiąją atlikti jo lytinio organo frikcinius judesius rankomis, tai yra tenkino savo lytinę aistrą prieš jos valią kitokio fizinio sąlyčio būdu, tai yra ją išžagino ir seksualiai prievartavo. R. J. taip pat išteisintas dėl kaltinimo tuo, kad toliau tęsdamas savo nusikalstamą veiką, 2010 m. gruodžio 26 d., apie 20 val., būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, esant palaužtai nukentėjusiosios N. S. valiai priešintis dėl seksualinio prievartavimo metu prieš ją grasinimo tuoj pat panaudoti bei panaudoto fizinio smurto, prieš jos valią nusivežė ją į (-), esančią (-), ir jam priklausančio sodo namelyje (-), iki 23.00 val. privertė N. S. prieš jos valią čiulpti jo lytinį organą ir taip tenkinti jo lytinę aistrą oraliniu būdu ne mažiau kaip tris kartus, įvesdamas savo lytinį organą jai į analinę angą, tenkino savo lytinę aistrą analiniu būdu, bei įvesdamas savo lytinį organą į nukentėjusiosios makštį, lytiškai santykiavo su N. S. ne mažiau kaip du kartus, tokiu būdu ją seksualiai prievartavo ir išžagino.⁹¹ Išteisindamas kaltinamuosius, teismas argumentavo tai, kad nukentėjusiosios parodymai buvo nenuoseklūs, prieštaringi ir keliantys daug abejonių, kurių nepavyko paneigti jokiais kitais byloje esančiais įrodymais. Nuosprendyje nurodė, kad iki liftu atvykstant kaimynams, nukentėjusioji kaltinamųjų laukė koridoriuje, buvo apsirengusi viršutiniais rūbais, „pasidažiusi, pasipuošusi, pasiruošusi vakarėliui“, kad „nesant noro vykti su jai skambinisiais asmenimis, N. S. išėjusi į laiptinę laukti atvykstančių asmenų, būtų nesakiusi savo adresu, saugiai buvusi savo namuose“. Teismas sprendė, kad jokio konflikto tarp nukentėjusiosios ir kaltinamųjų iki pasirodant liudytojams (kaimynams) nebuvo, kad nukentėjusioji tik suvaidino nenorinti eiti nenorėdama sugadinti savo teigiamos reputacijos. Teismas įžvelgė prieštaravimus tarp liudytojų parodymų, ir nukentėjusiosios parodymų apie jos įtempimo į liftą aplinkybes. Taip pat nurodė, kad nukentėjusioji kaltinamųjų nebijojo, turėjo realią galimybę nuo jų pabėgti, nes ne kartą buvo išėjusi į tualetą lauke, matė pas kaimynus šviesą. Teismas laikė neįrodytu ir psichologinio smurto buvimo ar grasinimo tuoj pat panaudoti fizinį smurtą.

⁹¹ Internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/65935365967601/1A-174-327-2013>.

Bylą peržiūrėjęs Kauno apygardos teismas nustatė, kad Alytaus rajono apylinkės teismas padarė esminių kvalifikavimo klaidų. Visų pirma nevertino to, kad:

1. kaltinamieji, palaužę nukentėjusiosios pasipriešinimą veikdami bendrai, nusigabeno ją į vieno iš kaltinamųjų sodybą ir bendrai vykdė išžaginimo ir seksualinio prievartavimo veiksmus;
2. nukentėjusioji ne savo noru sutiko vykti su kaltininkais, ji buvo apgaule ir prievarta išsivedama iš namo laiptinės ir įsodinta į automobilį;
3. buvimas tarp penkių vyrų savaime sukuria nesaugumo jausmą, todėl nukentėjusioji nebematė galimybės išvengti kaltinamųjų prievartos ir sutiko lytiškai santykiauti bei kitais būdais tenkinti kaltinamųjų lytinę aistrą.
4. nukentėjusioji atvežta į sodybą, buvo įbauginta, jau prieš tai panaudojant fizinį smurtą – važiuojant mašinoje lenkiant jos galvą prie kaltinamųjų lytinių organų, visiems kaltinamiesiems matant ir pritariant vieni kitų veiksams, toliau buvo verčiama tenkinti jų lytinę aistrą oraliniu, vaginaliniu ir analiniu būdu.

Taip pat Kauno apygardos teismas konstatavo, kad Alytaus apylinkės teismas nuosprendyje vertindamas visų kaltinamųjų parodymus akcentavo, kad jie nuo pat pirmų paaikškinimų nurodė, kad N. S. pasamdė kaip laisvo elgesio merginą seksualinėms paslaugoms teikti. Teisėjų kolegija sprendžia, kad aplinkybė, jog kaltinamieji, prievarta atsigabėję nukentėjusiąją į K. B. sodybą, galimai sumokėjo jai už neva perkamas seksualines paslaugas, nesuteikia jiems teisių elgtis su ja kaip tinkamiems ir kaltinamųjų įsivaizduojamas seksualinių paslaugų pirkimas iš N. S. nepašalina atsakomybės už veiksmus, kurie sudaro jiems inkriminuotų nusikaltimų sudėtį. Kauno apygardos teismas panaikino Alytaus rajono apylinkės teismo nuosprendį ir kaltinamieji pripažinti kaltais padarę nusikalstamas veikas, numatytas BK 149 str. 2 d. ir 150 str. 2 d.

Nuteistieji Kauno apygardos teismo nuosprendį apskundė kasacine tvarka, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tokius jų skundus atmetė. Skundai netenkinti visa jų apimtimi. Iš esmės visi kasatoriai ginčijo jiems inkriminuotų nusikalstamų veikų įrodytumą ir, nors pripažįsta su nukentėjusiąja turėję lytinių santykių, pabrėžia laisvanorišką jų pobūdį. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kolegijos nuomone, išteisinamąjį nuosprendį priėmęs pirmos instancijos teismas per daug sureikšmino nukentėjusiosios asmenybę, t. y., kad nukentėjusioji tikėtina anksčiau už pinigus teikė lytines paslaugas, tarp jų ir kai kuriems iš nuteistųjų, kad ne visas

įvykio detales ji išdėstė tiksliai ir logiškai, kad turėjo realią galimybę nuo jų pabėgti, bet tuo nepasinaudojo ir pan. Priešingai nei teigiama pirmosios instancijos teismo nuosprendyje, taip pat kasaciniuose nuteistųjų skunduose, duodama parodymus nukentėjusioji pakankamai logiškai paaiškino, kodėl nebandė bėgti nuo nuteistųjų, kai turėjo tokią galimybę, kodėl po žagininimų ir seksualinių prievartavimų sodyboje (-) sutiko važiuoti su vienu iš kaltinamųjų į jam priklausančią sodo namelį, kodėl atsigulė į lovą kartu su juo ir t. t. Nukentėjusioji nuosekliai paaiškino, kad nesipriešino nuteistiesiems, nebandė bėgti ir nuteistųjų paliepiamus klusniai vykdė iš baimės dėl savo gyvybės ir sveikatos. Turint galvoje, kad nukentėjusioji atsidūrė keturių agresyviai nusiteikusių ir *neblaivių vyrų visiškoje kontrolėje ir savivalėje*, toks jos elgesys suprantamas ir neneigia prievartinio lytinių santykių pobūdžio. Nustatinėjant prievartinį grupinių seksualinių santykių pobūdį tokioje situacijoje negali būti keliamas reikalavimas, kad *moteris, rizikuodama savo gyvybe ir sveikata, būtinai turėtų priešintis, aktyviai prieštarauti žagintojams ar bandyti nuo jų bėgti*. Taip pat konstatavo, kad nėra jokio pagrindo sutikti ir su kasacinių skundų argumentais, neva nuteistieji nesuprato, kad nukentėjusioji tenkina jų seksualinius norus prieš savo valią. Įstatymai saugo visų suaugusių asmenų seksualinio apsisprendimo laisvę, tarp jų ir tokių, kurie *už pinigus teikia lytines paslaugas* ar turi kelis seksualinius partnerius. Byloje nustatytos aplinkybės patvirtina, kad nuteistiesiems visiškai nerūpėjo nukentėjusiosios norai ir valia, jie su ja elgėsi kaip su nelaisvu žmogumi, kuris, jų akimis žiūrint, privalėjo neribotą laiką tenkinti bet kokias jų seksualines užgaidas. Net *jeigu ir būtų nustatyta aplinkybė, kad jie nukentėjusiajai sumokėjo, tai ne kiek nepateisina jų tokio elgesio ir nepaneigia prievartinio veiksmų pobūdžio*. Bylos aplinkybės rodo, kad visi nuteistieji puikiai žinojo, kad nukentėjusioji kategoriškai atsisakė su jais bendrauti tą dieną, juolab visų akivaizdoje teikti lytines paslaugas iš karto keturiems vyrams, tačiau sąmoningai ignoravo jos valią.⁹²

Taip pat labai svarbu pabrėžti, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atmetė nuteistųjų K. B. ir D. L. kasaciniuose skunduose nurodytus teiginius, kad padarytos nusikalstamos veikos kvalifikuotinos kaip privertimas lytiškai santykiauti pagal BK 151 straipsnio 1 dalį. Tai argumentuojama tuo, kad prieš nukentėjusiąją panaudoti grasinimai (kad „kitą kartą bus blogiau“ ir kad „ji plauks ant ledo lyčių Nemune“) buvo nukreipti į ateitį, kai tuo tarpu išžagininimui ir seksualiniam prievartavimui būdingi tik grasinimai tuoj pat smurtauti. Šie argumentai nepagrįsti. Nagrinėjamojoje byloje bendrininkų grupės padaryti seksualinio pobūdžio veiksmai pripažinti išžagininimu ir seksualiniu prievartavimu tiek dėl fizinės, tiek dėl psichinės prievartos prieš nukentėjusiąją. Primintina, kad minėti grasinimai nukentėjusiajai išsakyti naudojant fizinį smurtą

⁹² Internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/78981273725468/2K-128/2014>.

prieš ją – jos pagrobimo metu, taip pat laikant ją nelaisvėje sodo namelyje. Vien panaudotos fizinės prievartos šiuo atveju pakako tokius veiksmus pripažinti išžaginiu ir seksualiniu prievartavimu. Kita vertus, tokiomis sąlygomis išsakyti grasinimai netraktuotini kaip nukreipti į ateitį.⁹³

⁹³ Internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/78981273725468/2K-128/2014>.

IŠVADOS

Išanalizavus Lietuvos teisminę praktiką kvalifikuojant privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normas, galima įvardyti šių normų kvalifikavimo problemas, po šių nusikalstamų veikų reglamentavimo naujai priimtame 2000 m. LR BK.

1. Seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumo teisė savo prigimtimi gali būti traktuojama kaip absoliuti žmogaus teisė, kuri negali būti pateisinama jokiais ribojimais. Šis išskirtinumas apsprendžia jos unikalumą tarp kitų žmogaus teisių ir laisvių.
2. Privertimo lytiškai santykiauti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normos yra nusikaltimai, kuriais pažeidžiama teisė savo valia pasirinkti seksualinį partnerį ir bendravimo su juo būdus. Šioms normoms yra būdingi tam tikri tapatūs ir skiriantys bruožai, todėl jos glaudžiai sąveikauja tarpusavyje.
3. Privertimo lytiškai santykiauti norma **atribojama** nuo išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normų pagal šiuos kriterijus – materialiai nusikalstamos veikos sudėtis (veika realizuojama nuo nukentėjusiojo asmens valios palaužimo momento), į ateitį nukreipti kaltininko grasinimai, fizinio smurto nebuvimas bei pasinaudojimas asmens priklausomumu (tik formaliu, juridiniu) siekiant palaužti nukentėjusiojo asmens valią.
4. Privertimo lytiškai santykiauti normos **santykis** su išžaginimu ir seksualiniu prievartavimo išgryninamas atsiskleidžiant jos paskirtį – kriminalizuoti tokius lytinio santykiavimo ir lytinės aistros tenkinimo prievartinius būdus, kurie neapima išžaginimo ir seksualinio prievartavimo normų. Toks santykis įtvirtina ir atsakomybės (bausmės) neišvengiamumo principo įgyvendinimą.
5. Teismų sprendimai kvalifikuojant prievartinius lytinius santykius su pilnametystės nesulaukusi asmeniu, kuomet byloje nustatoma, kad smurtas prieš asmenį nepanaudotas, o kaltininkas tik pasinaudojo bejėgiška asmens būkle ir priklausomumu, neretai prieštarauja vienas kitam. Taip yra todėl, kad nesant smurto požymiams, tenka konstatuoti išžaginimo, pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle ir privertimo lytiškai santykiauti, pasinaudojant priklausomumu normų konkurenciją, kadangi šias normas skiria būtent tik šie du požymiai, tai yra pasinaudojimas arba bejėgiška būkle, arba priklausomumu. Siekiant išvengti kvalifikavimo klaidų, esant tokių normų idealiajai sutapčiai, veika turi būti kvalifikuojama pagal tą specialiąją normą, kurioje numatyta baudžiamoji atsakomybė už pavojingesnę nusikalstamą veiką.

6. Tiek išžaginimas, tiek seksualinis prievartavimas, tiek privertimas lytiškai santykiauti apima psichinę prievartą (tik privertime lytiškai santykiauti grasinimai yra nukreipti į ateitį). Vertindami šias veikas, teismai neretai pervertina tą aplinkybę, kai prieš nukentėjusįjį asmenį buvo panaudota psichinė prievarta prieš pat nusikalstamą veiką ir nebevertina to, ar visuma byloje nustatytų aplinkybių neleidžia spręsti, kad nukentėjusiojo asmens valia priešintis buvo palaužta ankstesniais smurtinio pobūdžio, gniuždančiais kaltininko veiksmais ir ar tai neleido pasinaudoti jau sukelta ir veikų metu išlikusia nukentėjusiojo asmens baime. Todėl psichinę prievartą reikia vertinti atsižvelgiant į byloje nustatytų aplinkybių visumą, kartu vertinant ne tik išsakytų grasinimų turinį, bet ir padarytų veikų kontekstą, išorinę veikos pusę, kaltininką ir nukentėjusįjį asmenį charakterizuojančias savybes bei kaip grasinimus suvokė pats nukentėjusysis asmuo. Tik vadovaujantis šiomis nuostatomis, galima nustatyti esminį, nukentėjusiojo valią palaužusį elementą ir teisingai kvalifikuoti nusikalstamą veiką.
7. Baudžiamosios teisės doktrinoje laikomasi nuostatos, kad jei nukentėjusysis asmuo buvo žaiginamas ar seksualiniai prievartautas grupės asmenų ir prieš jį nebuvo panaudotas fizinis smurtas, jis gali visiškai nesipriešinti ir toks elgesys bus pateisinamas dėl akivaizdaus fizinio kaltininkų pranašumo. Tačiau teismų praktika šiuo požiūriu nevienoda, nes neretai teismai pernelyg sureikšmina nukentėjusiojo asmens charakteristiką, ypač tai, kad jau iki nusikalstamų veikų įvykdymo nukentėjusioji lytiškai santykiavo su kaltinamaisiais už pinigus ir veikų metu aktyviai tam nesipriešino, taip eliminuodami tiesioginę kaltininkų tyčią. Inkriminavus prievartinį grupinių seksualinių santykių pobūdį, negali būti keliamas reikalavimas, kad nukentėjusioji, rizikuodama savo gyvybe ir sveikata, būtinai turėtų priešintis, aktyviai prieštarauti žagintojams ar bandyti nuo jų pabėgti. Taipogi, net ir nustačius aplinkybę, kad kaltininkai nukentėjusiajai sumokėjo, tai nepaneigia prievartinio veikslių pobūdžio.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr.33-1014.
5. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 1961, Nr. 18-147.
6. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, birželio 22 d., Nr. VIII-124.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 151(1) straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006-07-14, Nr. 77-2961.
8. Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija. 1989.11.20. Ratifikuota 1995.07.03. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501.
9. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, 1950 m. lapkričio 4 d., Roma. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LIT.pdf
10. Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija. (2010/C 83/02). Europos Sąjungos oficialusis leidinys. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:lt:PDF>.
11. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1990, Nr. 9-224.

Specialioji literatūra

1. Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Justitia, 2013 m.
2. Juozas Nocius. Nusikaltimai žmogui. Vilnius. 1998 m.
3. Baudžiamoji teisė. Vadovėlis. Eugrimas. Vilnius. 2003 m.

4. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Vilnius, 2001 m.
5. Vytautas Piesliakas. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Justitia. Vadovėlis. 2006 m.
6. Skirmantas Bikelis. Nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžio suvokimas tyčioje. *Jurisprudencija*, 2004, t.60(52).
7. Kristina Grinevičiūtė. Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmiu probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 2014, 21(2), Nr. 60-1948.
8. Irma Randakevičiūtė. Baudžiamojo proceso atnaujinimas kaip priemonė, įgyvendinanti restitutio in integrum. *Jurisprudencija*. 2007 3(93).
9. Oleg Fedosiuk. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2001, t.21(13).
10. Alfonsas Vaišvila. Teisė ir demokratija. Demokratija Lietuvoje: tarp Vakarų ir Rytų (1990-2007 m.). 2009. Kolektyvinė monografija.
12. Domininkas Burba. Bajorijos kriminaliniai nusikaltimai ir bausmės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a. Daktaro disertacija. Kaunas, 2010. Prieiga per internetą: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20101230_091137-51817/DS.005.0.01.ETD.
13. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). 2009. Registrų centras. Vilnius.
14. Armanas Abramavičius, Gintaras Švedas. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. *Jurisprudencija*. 2008, 66 (1). ISSN 1392-1274. Internetinė prieiga: <http://www.vu.lt/leidyba/dokumentai/zurnalai/TeisAe/TeisAe%202008%2066%201%20tomas/8-18.pdf>.
15. Renata Marcinauskaitė. Psichinės bei fizinės prievartos sąsajos probleminiai aspektai baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2008,11(113).
16. Charles R. Swanson Neil C. Chamelin Leonard Territo. Criminal Investigation. Eighth edition. 1942.
17. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro rekomendacijos „Dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo“, 2004 11 24 Nr. I-188, II sk.

18. Visuotinė lietuvių enciklopedija. XI tomas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007 m.
19. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas „Dėl rekomendacijų dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu patvirtinimo“, 2014 m. liepos 24 d. Nr. I-153, Vilnius.

Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 “Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. Teismų praktika. 2005. Nr. 22.
2. 1998 m. gruodžio 9 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, byloje Nr. 2K-126/2015, prieiga per internetą:
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=64c8d35e-d4d0-4a5d-ab2b-646602c1fdfc>.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-186/2008, 2008 m. balandžio 22 d.
5. Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis byloje Nr. 1A-311/2012, internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/262216450266582/1A-311/2012>.
6. Panevėžio apygardos teismo byla Nr. 1A-80-134-2012, internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/65586474194304/1A-80-134-2012>.
7. Klaipėdos apygardos teismo byla Nr. 1A-708-417-2011, internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/277127102261912/1A-708-417-2011>.
8. Kauno miesto apylinkės teismo byla Nr. 1-2068-311/2012, internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/186187411842515/1-2068-311/2012>.
9. Klaipėdos apygardos teismo byla Nr. 1A-104-458-2014, internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/20722885673337/1A-104-458-2014>.
10. Plungės rajono apylinkės teismo byla Nr. 1-10-404/2012, internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/42624887907893>.
11. Lietuvos Apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-275/2007, internetinė prieiga:

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d4a86013-0eb7-40c2-b045-31ece0a453b1>.

12. Lietuvos Apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-61/2014, internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/261788251772618/1A-61/2014>.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-293/2014, internetinė prieiga: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4ba51502-1e12-4918-90bb-8e2de637a029>.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127/2013, internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/178974233556436/2K-127/2013>.
15. Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-174-327-2013, internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/65935365967601/1A-174-327-2013>.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-128/2014, internetinė prieiga: <http://eteismai.lt/byla/78981273725468/2K-128/2014>.

Internetiniai šaltiniai

1. Lietuvos Respublikos Informatikos ir ryšių departamento duomenys, internetinė prieiga: http://www.ird.lt/infusions/report_manager/crimes_lithuania.php?id3=13
2. Kaltės samprata (baudžiamoji teisė), internetinė prieiga: http://lt.wikipedia.org/wiki/Kalt%C4%97_%28baud%C5%BEiamoji_teis%C4%97%29.
3. Suvokimo samprata, internetinė prieiga: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Suvokimas>.
4. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos informacija, internetinė prieiga: http://www.tm.lt/dok/4_2014%2008%2008.pdf.
5. Šarlis Luji Monteskje. Mintys. Internetinė prieiga: http://lt.wikiquote.org/wiki/%C5%A0arlis_Luji_Monteskje.
6. Baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir Kodekso papildymo 151(1)

straipsniu įstatymo projekto ATITIKTIES LENTELE, internetinė prieiga:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=271846&p_tr2=2.

SANTRAUKA

Privertimo lytiškai santykiuoti normos santykis su išžaginiu ir seksualiniu prievartavimu ir jų atribojobimas

Pagrindinės sąvokos: žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas, išžaginimas, seksualinis prievartavimas, privertimas lytiškai santykiuoti, tyčinė kaltės forma, fizinė ir psichinė prievarta, pasinaudojimas asmens priklausomumu, baudžiamoji atsakomybė.

2000 m. buvo priimtas naujasis, patobulintas LR BK, kuris užpildė iki tol buvusias spragas ir išplėtė seksualinės prievartos sampratą bei subjektų ratą. 2006 metais į LR BK įtraukta baudžiamoji atsakomybė už lytinius nusikaltimus, padarytus nepilnamečių asmenų atžvilgiu ir juridiniams asmenims. Įstatymų leidėjui praplėtus seksualinių nusikaltimų reglamentavimą, kilo neaiškumų kokius nusikalstamos veikos požymius vertinti kaip esminius, kurie leistų atriboti išžaginimo, seksualinio prievartavimo ir privertimo lytiškai santykiuoti normas. Nevienodas šių seksualinių nusikaltimų sudėtyse esančių nukentėjusiojo asmens valią palaužusių elementų vertinimas sudarė sąlygas susiklostyti nevienodai teisminei praktikai, kas leidžia teigti, kad naujasis LR BK, numatydamas atsakomybę už naujas seksualinio pobūdžio veikas, turėjo palengvinti jų taikymą praktikoje, tačiau iki šiol teismai susiduria su LR BK numatytų išžaginimo, seksualinio prievartavimo ir privertimo lytiškai santykiuoti normų kvalifikavimo problemomis.

Šio darbo tikslas yra analizuojant baudžiamosios teisės doktriną pateikti LR BK reglamentuotų lytinių nusikaltimų – privertimo lytiškai santykiuoti, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sampratas, jų istorinio reglamentavimo raidą, atskleisti šių normų tarpusavio santykį, atribojobimo kriterijus ir praktinio taikymo problemas.

SUMMARY

Sexual abuse norm in relationship with rape and sexual assault and their distinction

Key words: crimes against person's self-determination and inviolability, rape, sexual assault, sexual abuse, intent form of guilt, physical and mental coercion, taking advantage of a person's dependency, criminal responsibility.

The new, improved Lithuanian Criminal Code, which was adopted in 2000, filled in the gaps, expanded the terms of sex-related offenses and the content of entities. In 2006, the Criminal Code was supplemented with criminal responsibility to legal persons for most dangerous sexual crimes committed against persons under 18. In connection with expanded definitions of sex-related offenses, became difficult to separate, which circumstance constituting the body of a crime is essential and dissociates the rape, sexual abuse and sexual assault. Unequal evaluation of real attributes, which broke victim's will, created preconditions for uneven judicial practice. It means that new Criminal Code, which provided liability of new sex-related offenses had to facilitate practical application, however, it did not meet expectations. The courts still face the problems of rape, sexual assault and sexual abuse qualification.

Aim of this work is the analysis of criminal law doctrine submit the concepts of Lithuanian Criminal Code regulated sexual crimes - sexual abuse, rape and sexual assault and their historical evolution, to reveal the relationship between these norms, distinction and practical application problems.